

Lunds universitet
Institutionen för kulturvetenskaper
Handledare: Svante Nordin
2012-06-11

Christoffer Bartholin
ILHK01

Ebbe Linde översätter Horatius

En idéhistorisk fallstudie i 50- och 60-talets klassikeröversättning.

Innehåll

Inledning.....	2
Syfte, frågeställningar och avgränsningar.....	2
Bemärkningar om metod, disposition och forskningslägen.....	3
Avhandling	5
Ebbe Linde – en presentation.....	5
Horatius i receptionshistoriskt perspektiv.....	9
Horatius i 1900-talets Sverige.....	13
Översättaren Ebbe Linde.....	19
Förutsättningar för mottagandet av Lindes Horatiustolkningar.....	23
Mottagandet av Lindes Horatiustolkningar.....	27
Sammanfattning och slutord.....	36
Appendix	38
Litteraturförteckning	39

Inledning

Syfte, frågeställningar och avgränsningar

År 1963 utkommer i Forumbiblioteket den sista av tre volymer innehållande en nytolkning av hela den romerske skalden Horatius verk. För insatsen svarar Ebbe Linde, i samtiden känd för sin författargärning och sin teaterkritik. Redan år 1958 hade han klätt Catullus i modern svensk språkdräkt. Härmed förelåg för en svensk publik, för första gången på närmare 100 år, två av den romerska litteraturens främsta poeter nästintill komplett nytolkade.¹ En notabel, men också omtvistad insats; i *Nationalencyklopedins* korta notis om Linde beskrivs hans resultat såsom ”kontroversiella men nydanande tolkningar”.

Med denna uppsats ämnar jag, i avseende på Horatius, undersöka just vad kontroversen gäller och vari det nydanade består. Det är viktigt att redan inledningsvis understryka att mitt syfte inte är litteraturvetenskapligt, utan idéhistoriskt. Det är därmed inte Lindes tolkningar som är mitt analysobjekt, utan däremot de genmälen dessa åstadkommer i svensk offentlig debatt under slutet av 50-talet och början av 60-talet. Tillsammans tjänar nämligen tolkningarna och deras mottagande som ett utmärkt tillfälle att studera hur skilda syner på Horatius formuleras, rättfärdigas och försvaras. Uppsatsens syfte kräver därmed att undersöka hur olika bilder av Horatius och uppfattningar om hans alsters innebörd, särdrag, värde samt aktualitet finns avspeglade i åsikter och omdömen beträffande översättningen. Viktiga aspekter i detta avseende inberäknar ståndpunkter angående graden av kvalifikationer, relevansen av urval och dispositioner, lämpligheten av tillvägagångssätt samt slutligen bedömningen av tendens och syfte. Med andra ord, frågor om *vem* som bör översätta, *vad* som bör översättas och *hur* det bör översättas.

Det huvudsakliga källmaterialet för denna undersökning av mottagandet av Lindes tolkningar består av två skilda delar. Viktigast är givetvis de i pressen publicerade recensioner och övriga inlagor som kritisk bemöter och värderar Lindes arbeten. Emellertid är de förord och kommentarer Linde förser sina tolkningar med av jämbördig vikt, ty här presenterar Linde bl.a. utgångspunkter och riktlinjer i fråga om dels Horatius, dels översättningspraktiken. Emedan dessa skapar underlag för eller direkt framprovocerar ställningstaganden och värderingar, tilldrar de sig naturligtvis intresse.

¹ Senaste kompletta Horatius översättning utkom 1847-53, för vilken J.G. Ek svarade. Detta var andra gången, första kompletta översättning, utgiven 1807-17, stod J.G. Adlerbeth för. Enda kompletta Catullus översättning utöver Lindes ombesörjdes av Elias Janson 1889-91. Detta enligt den sökbara databasen <http://skandinaviska-oversattningar.net/> över skandinaviska antiköversättningar. Även om den inte är fullkomlig, torde den i alla fall för nyare tid anses tillförlitlig.

Bemärkningar om metod, disposition och forskningslägen

Som det klart framgår av titel och frågeställningar har min undersökning karaktär av en fallstudie, snävt begränsad i fråga om miljö, tidpunkt, och studieobjekt. En sådan avgränsning har sina klara fördelar, men ställer likväl en rad utmaningar. Ty det är svårigen gjort att isolera mottagande och diskussion av Lindes svenska 50- och 60-tals Horatiustolkningar som exklusivt historiskt objekt och fenomen. Det är således påkrävt, såvida mitt arbete ska äga någorlunda relevans och vederhäftighet, att jag också tar hänsyn till vidare perspektiv och längre idéhistoriska linjer. Det är alltså min uppfattning att Lindes tolkningar och diskussionen de orsakade är att betrakta som exempel på en kontinuerlig förhandling om det antika kulturarvets innehåll, funktion och relevans. Detta fenomen har forskningsinriktningen, som kommit att kallas klassiska receptionsstudier eller traditionsstudier, som ett av sina studieobjekt. Med någon rätt kan innevarande uppsats anses tillhöra denna kategori.²

Horatius upptar om någon en central plats inom den antika traditionen, och har som sådan utgjort ett gemensamt kulturgods för västerlandet under en tvåtusenårig period. Utöver att själva vara en del av denna ständiga receptionsprocess, förhåller sig likaledes Lindes tolkningar till tidigare receptioner, medvetet såväl som omedvetet. Jag skulle vara blind inför denna aspekt om jag undvek att uppmärksamma och skissera de utsväng receptioner av Horatius gjort i ett längre historiskt perspektiv. Emellertid är det vidare givet att Linde som hemmahörande i 1900-talets Sverige främst är präglad av den samtida Horatiusbild som fanns etablerad och/eller var under omförhandling. Liksom också de debattpositioner och teman som aktualiseras i samband med Lindes tolkningar bara kan förstås härutifrån. Det vore följaktligen högst försumligt om jag lät bli att beakta denna problematik. Slutligen är det självklart att idéer, och kanske framförallt åsikter baserade på poesitolkning, färgas av individen och dess smak. En ytterligare förutsättning för ett försök att besvara mina problemställningar är alltså att undersöka Linde själv.

Jag har i det ovanstående opererat med tre infallsvinklar eller tre sammanhang som mitt undersökningsobjekt bestäms av: historien, tiden och platsen samt individen. Dessa tre sammanhang kan emellertid inte särskiljas. Exempelvis är Linde som individ i sin tur präglad av historien, sin egen samtid och sin egen kulturella miljö. När jag undersöker individen Linde är det därför fråga om att redogöra för intellektuella och kulturella influenser snarare än att bidra till hans

² Grundläggande introduktioner till klassiska receptionsstudier se: Lorna Hardwick (2000), *Translating words, translating cultures*, London: Duckworth, s.4-22, Lorna Hardwick & Christopher Stray (reds.) (2008), *A Companion to Classical Receptions*, Malden, Mass.: Blackwell, s.1-25, och Craig Kallendorf (red.) (2010), *A Companion to Classical Tradition*, Malden, Mass.: Wiley-Balckwell, s.297-311.

biografi eller att utmåla hans psykologiska konstitution. Vad metodologiska utmaningar och problem i övrigt anbelangar, kommer de försåvitt de äger faktisk relevans för uppsatsens syfte diskuteras när det visar sig lämpligt och nödvunget. En särskild utmaning för denna studie bör dock tas upp redan här, nämligen det rådande forskningslägets beskaffenhet. Av de två huvudspår som närvarande uppsats gör ansats att behandla i kombination med varandra – svensk Horatiusreception respektive forskning om Ebbe Linde – har ingendera åtnjutit någon vidare akademisk uppmärksamhet.

Ebbe Linde-forskningen är sålunda ännu i vardande. Inom det senaste decenniet har förvisso två litteraturvetare anknutna till Göteborgs universitet bildat *Ebbe Linde sällskapet*, i vars regi det fram till dags datum har getts ut två brevsamlingar samt en antologi innehållande några av Lindes texter rörande teater. Men omfattande akademiska arbeten saknas mig veterligen.³

Visserligen finns svenska akademiska arbeten vilka kan betraktas som exempel på klassiska receptionsstudier. Dessa är emellertid överlag vinklade ensidigt litteraturvetenskapligt. Således är det typiska tillvägagångssättet att ta utgångspunkt i en kanonisk författare, typ Esaias Tegnér, Vilhelm Ekelund, Gunnar Ekelöf och sedan behandla de influenser från antiken som inkorporerats hos vederbörande författare.⁴ Mer sällsynt är det motsatta perspektivet där utgångspunkten är en specifik antik författare, vars influenser spåras hos efterföljare. För Horatius och den nordiska litteraturens vidkommande har faktiskt en sådan studie bedrivits, nämligen av den danske litteraturhistorikern Vilhelm Andersen med ett monumentalt 6-bands verk. Utöver att vara något bedagat – verket sträcker sig fram till Pär Lagerkvist – täcker det som sagt bara en skönlitterär reception av Horatius.⁵

Det finns emellertid betydligt fler aspekter av klassikerreceptionen än bara kanoniska författares parafraaser, imitationer och allusioner. Enbart inom en rent estetiska receptionskategori bör exempelvis ytterligare räknas bl.a. översättningar, dramatiseringar och adaptationer till figurativa konstformer. Härutöver kan det med fog tänkas en akademisk, respektive en populärvetenskaplig samt även en didaktisk receptionskategori.⁶ Såvida de mest celebra delarna av

³ Se Paulina Helgesson (red.) (2002), *Ebbe Linde om teater*, Göteborg: Ebbe Linde sällskapet, Paulina Helgesson (red.) (2001), ” – inte slocknar bokstäverna blott man blåser på dem”: breven mellan Ebbe Linde och Elmer Diktonius, Göteborg: Ebbe Linde sällskapet. Samt Petra Adolfsson (red.) (2001), ”Jag gnor med pottor och kärll som Martha men du är som Maria-”: brev mellan Ebbe Linde och Harry Martinson, Göteborg: Ebbe Linde sällskapet.

⁴ Se t.ex. Paul Åström (1992), *Gunnar Ekelöf och antiken*, Partille: Paul Åströms förlag.

⁵ Vilhelm Andersen (1939-1951), *Horats*, Köpenhamn: Gyldendal.

⁶ Kallendorf (2010), s.303, och Stephen Harrison (red) (2008), *A Companion to Horace*, Malden, Mass.: Wiley-Blackwell, s.337-360. Se även Lars Kleberg (red.)(1998), *Med andra ord. Texter om litterär översättning*, Stockholm: Natur och Kultur s.41.

den estetiska receptionen redan tagits i beslag av litteraturvetare, tycks det å andra sidan vara rimligt att betrakta resterande receptionsmodus som i egentlig mening idé- och lärdoms-historiska.⁷

Också beträffande detta får forskning på svensk mark betraktas som i vardande. Som pionjär i sammanhanget framstår den till Lunds universitet anknutna Johanna Akujärvi; hennes arbeten har dock ännu inte hunnit avhandla 1900-talets receptioner.⁸ Så vitt jag kunnat inspektera fattas sålunda inte endast större akademiska arbeten ämnade att belysa Horatiusreceptionen, utan även arbeten som studerar receptionen av den antika traditionens representanter på en övergripande nivå.

Det finns med andra ord inga grundläggande akademiska arbeten som jag på någon punkt har kunnat använda som grund för mitt arbete. Det betyder följaktligen att vissa delar av avhandlingen nedan i stor utsträckning får formen av forskningsöversikter där jag inventerar vilket material som finns inom respektive ämne. Det är min förhoppning att uppsatsen genom dessa översikter, utöver att uppfylla sitt syfte, också ska fungera som preliminärt underlag för fortsatt forskning både i avseende på 1900-talets svenska reception av Horatius men också i fråga om Ebbe Linde som kulturell och intellektuell personlighet.

Avhandling

Ebbe Linde – en presentation

Ebbe Linde föddes i Krokek i Östergötland 1897. I ett brev som återges i hans självbiografiska verk *Dagboksålder* tituleras Linde med yrkesbeteckningen ”mångsysslare”.⁹ Detta epitet som myntades på den då drygt tjugoårige Linde förlorade minst sagt inte sin aktualitet med tiden. I det fåtal mindre uppsatser som faktiskt finns författade av akademiker och andra intellektuella, uppmärksammas Linde för en rad vitt skilda insatser. Oftast och företrädesvis som författaren Karin Boyes nära vän och poetiska minnestecknare men också som en bekant till andra framträdande modernistiska författare bl.a. Harry Martinsson och Elmer Diktonius.¹⁰ Därutöver har han omtalats som författare i egen rätt, för vilket han rönt alltmer erkännande, sålunda utnämns han i Lönnroth och Delblancs litteraturhistoria till modernismens ”musketör” i Sverige och jämförs med en Ezra Pound.¹¹ För det

⁷ Hardwick&Stray (2008), s.2 och s.475 f.

⁸ Se <http://www.sol.lu.se/person/JohannaAkujarvi>.

⁹ Ebbe Linde (1969), *Dagboksålder*, Stockholm: Bonniers, s.90.

¹⁰ Se Adolfsson (2001), Adolfsson&Helgesson (2001), samt Björn Julén (1993), ”Mycket mörk och med stora ögon”, i *Parnass* 1993:2, Stockholm.

¹¹ Se Werner Aspenström (1945), ”I väntan på dikter IV (En Ebbe Linde-översikt)”, i *40-tal* 1945:4, Stockholm, Teddy Brunius, (1945), ”Ebbe Linde i påskveckan”, i *40-tal* 1945:4, Stockholm, Teddy Brunius (1955), *Ord och övertygelser*,

tredje har han rönt viss uppmärksamhet för sitt yrke som teaterkritiker för *Bonniers Litterära Magasin* och *Dagens Nyheter*.¹² Det har inte gjorts någon längre studie som syntetiskt diskuterar Lindes värv som översättare, en sorts översiktsartikel finns dock tillgänglig.¹³ Likaledes finns ett fåtal essäliknande recensioner och uppsatser som i viss utsträckning baseras på diskussioner av enskilda Lindeöversättningar.¹⁴

Om något vittnar detta om den spännvidden av intressen och engagemang Linde förmådde att upprätthålla. Hans i sig själva anmärkningsvärda insatser inom Sveriges kulturella sfär från sin lyriska debut år 1924 med diktsamlingen *Bräsch* och femtio år framåt, ter sig än märkvärdigare när man noterar sig att Linde var utbildad kemist från Stockholm och Göteborgs högskolor 1928 och under åren 1926-1946 var anställd som lärare i elektrokemi vid Chalmers tekniska högskola. Därtill kom en amanuens tjänst i experimentell psykologi i Göteborg. Dessutom var han anknuten den göteborgska sektionen av Clartéförbundet, och framträder på 30-talet som betydande skribent i dess tidskrift Clarté. Senare under sitt liv ska han utöver teaterkritiken och översättandet dessutom verka som föreståndare för ett ungdomshem i Östergötland. Ebbe Linde dör 1991.¹⁵

Så vitt biografiskt om Linde. Med följande avsnitt ämnar jag rita en ungefärlig skiss av Lindes intellektuella persona. Trots uppgiftens komplexitet, och de givna problem som medföljer den, är det ändå min förhoppning att skissen förmår klargöra Lindes position i det svenska intellektuella landskapet vid 1900-talets mitt. Skissen är en provisorisk strukturering och får inte missförstås som ett uttryck för en idéhistorisk determinism som dogmatiskt ser fenomen och företeelser som i första hand styrda och förutbestämda av intellektuella uppfattningar, ideal och influenser.

Ett konkret och för avsnittets syfte aktuellt exempel kan belysa denna teoretiska tvistefråga. Enstaka upplysningar om idéer som präglat t.ex. barn- och ungdomsår, är givetvis informativa och viktiga, men de kan å andra sidan inte utan vidare och som sådan antas forma personlighet,

Stockholm: Natur och Kultur. Samt Lönnroth, Lars, Delblanc, Sven & Göransson, Sverker (red.) (1999), *Den svenska litteraturen. 3, Från modernism till massmedial marknad: 1920-1995*. Stockholm: Bonniers.

¹² Helgesson (2002).

¹³ Raoul J. Granqvist (2010), "Ebbe Linde som översättare", i *Nya Argus* 2010:6, Åbo.

¹⁴ Karl Vennberg (1973), "Levnadsstämningen hos Horatius", i *Den levande antiken*, Birger Bergh et alia (reds.), Stockholm: Bokförlaget Prisma. Sten Malmström (1973), *Horatiusöversättningar som stilspegel*, i *Den levande antiken*, reds. Birger Bergh et alia, Stockholm: Bokförlaget Prisma, Raoul J. Granqvist (2003), "A Postcolonial Grammar of Translation. Chinua Achebe's Things Fall Apart as a Metonymic Text", i *The Creative Circle: Artist, Critic, Translator*, reds. Angelina Overvold, Richard Priebe & Louis Tremaine, Trenton: Africa World Press.

¹⁵ Utöver i de självbiografiska verken, finns biografiska upplysningar att hämta i NE, liksom det också finns informativa artiklar om Linde i både *Svenska män och kvinnor* och i *Svensk litteraturrexikon*. Ovanstående har baserats på dessa källor.

ståndpunkter, ideologi och dylikt. Linde upplyser således att han som barn dels mottog en grundlig införning i den klassiska traditionen, bl.a. innebärande tidig och intensiv latinundervisning, men också såsom prästson uppfostrades i kristendomen. Verkligheten är emellertid mer sammansatt, än att dessa två upplysningar i sig otvetydigt säger något om Lindes åsikter, intressen och uppfattningar vid t.ex. 25 års ålder. Att Linde skulle överge sin fädernetro under tidig vuxendom, och sedermera uppträda som en radikal vedersakare av religion, medan han däremot höll fast i det klassiska arvet fadern fäst i hans minne, tarvar tyvärr en mer vidlyftig analys som tar hänsyn till djupare orsakssamband och rena tillfälligheter.¹⁶ Sådana ska jag inte ge mig in på. Med det förbehåll, som tycks mig äga generell giltighet, taget, ska jag nedan först ägna uppmärksamhet åt vilka filosofer och författare Linde säger sig ha tagit intryck av. Därefter behandlas hans roll inom Clartéförbundet, och slutligen nämns några av de ämnen Linde engagerat sig i och kommenterat i den offentliga debatten, under 30-, 40- och 50-talen.

Lindes självbiografiska texter är som oftast komponerade kring diverse dagboksutdrag från ungdomstiden till vilka den äldre Linde knyter förklarande kommentarer. Anteckningar om lästa böcker av alla genrer är legio. Utöver en större mängd naturvetenskaplig facklitteratur, uppvisar Linde ett stort intresse av och en viss beläsenhet med de tidiga existensfilosoferna Schopenhauer, Nietzsche och Kierkegaard. I synnerhet Nietzsches starka betoning av viljan och livsglädjen finner återklang hos den unge Linde. Därutöver läses Kant, Stirner och Emerson, medan Hägerström intar den främsta platsen bland svenska filosofer.¹⁷ Utöver en rörelse bort från kristendomen mot det Linde själv kallar ”den nya livstron”,¹⁸ spåras också en konflikt mellan andens dragning åt filosofi och litteratur och pliktens stränga förestavelse av de naturvetenskapliga studierna. Just intresset för litteratur, både andras men också sin egen, tar allt större plats. Vilhelm Ekelund är ett namn som ideligen återkommer i dagboken, men också Pär Lagerkvist och Dan Andersson har sina säkra platser. Den äldre Linde uttrycker dessutom litterär tacksamhetsskuld till Emil Zilliacus och Sten Selander.¹⁹

En av Lindes dagboksanteckningar låter: ”Upptäckten av livet som sådant tycks vara konstituerande för nästan varje modern poet [...] och lika visst för mig själv.”²⁰ Utöver denna

¹⁶ Ebbe Linde, (1959), ”Att vara Clartéist”, i *Vintergatan 1959*, red. Sven Barhel, Stockholm: Nordstedts, s.74-83 och 88, och Ebbe Linde, (1967), ”Mina klassiker”, i *Böckernas värld 1967:5/6*, Stockholm, s. 77.

¹⁷ En välvuxen Linde bekräftar deras inverkan, se Linde (1967), s.80.

¹⁸ Ebbe Linde (1962), ”När jag var tjugoett: 1918”, i *Vintergatan 1962*, red. Sven Barhel, Stockholm: P.A. Norstedt och söners förlag. s.34.

¹⁹ Se Linde (1969), och även Linde (1962).

²⁰ Linde (1969) s.166.

uppenbara influens av radikalt moderna filosofiska idéer och avantgardistiska litterära tendenser,²¹ ska Linde med sitt engagemang inom svenska Clartéförbundet även komma omfamna politiska och etiska grundsyner som förknippas med radikal modernism – nämligen socialism och psykoanalys.

Idéhistorikern Jonas Hansson tar i sin avhandling bl.a. upp frågan om förhållandet mellan begreppen bildning, tradition och humanism i 1920- och 30-talets Sverige. Hansson diskuterar denna problematik utifrån en medvetenhet om en allmän kulturkris efter första världskriget och identifierar två generella tolkningar eller förhållningsätt till denna kris. Dels noterar Hansson en nostalgisk tolkning som företräds av s.k. ”kulturaristokrater”, dels en radikal tolkning som företräds av vänsterintellektuella, bl.a. Clartéister och proletärförfattare. Till de förra räknar Hansson bl.a. Fredrik Böök, Ivar Harrie och Torgny Segerstedt, till de senare bl.a. Karin Boye, Per Meurling, Per Nyström, Arnold Ljungdahl och Harry Martinsson. Såvida Hanssons resonemang tillåts renodlas litet förespråkar kulturaristokraterna en styrkt bildning, en ”humanism” som svar på hotet från ”primitivismen” eller ”livstron”, medan det från radikalt håll förfäktas ett allt ivrigare brott med tradition och bildning, alltså en modernisering i bred bemärkelse.²²

Hansson nämner förvisso inte Linde vid namn, men berör som visats åsikter och personer med vilka Linde var bekant och förtrogen.²³ Därför ter det sig än mer intressant att sätta honom uppemot Hanssons kartläggning. En god indikation av Lindes roll och engagemang inom Clarté kan fås genom att betrakta de artiklar och böcker Linde skrev i Clartés regi. Utöver ett anti-religiöst korståg engagerar sig Linde bl.a. i frågor om prevention och sexualitet, straffväsen, raslära, skattepolitik, pacifism, mm. Den gemensamma nämnaren för Lindes inlagor är utöver den polemiska tonen, en markerad psykologisk tillgång och en strävan efter vetenskaplighet, rationalisering och effektivisering.²⁴ Således passar Linde in i den kategori av Clarté som Hansson rubricerar ”den sociale ingenjören”, för vilken Meurling och Nyström står i spetsen.²⁵

Som det framgår var det mindre partipolitiska och ideologiska frågor Linde sysselsatte sig med. Efterhand bedömdes inlägg i dessa ämnen, enligt Linde, såsom ”perifera” och ”mindre viktiga

²¹ Lindes tidiga alster uppvisar en trävande modernism, som inte fullkomligt lösgjort sig t.ex. formell stränghet, men ändå visar uppenbara modernistiska ansatser och experimentlusta. Se Lönnroth et alia (1999) s.178 och *svenskt litteraturllexikon* s.326.

²² Jonas Hansson (1999), *Humanismens kris. Bildningsideal och kulturkritik i Sverige 1848-1933*, Stockholm/Stehag: Brutus Östlings förlag Symposium, s.159-205.

²³ Hanssons fokus ligger på kulturaristokratin och dess omformulering av begreppet humanism. De vänsterintellektuella för mest tjäna som motpol.

²⁴ Ett flertal artiklar finns i kommenterat skick i Ebbe Linde (1976), *Inre memoarer. Retrospektivt*, Göteborg: Zindermans. För komplett lista: Ture Nerman (1962), *Clarté. En studie i studentpolitik*, Stockholm: Natur och Kultur, s.132.

²⁵ Hansson (1999), s.170f.

för agitationen”.²⁶ Överhuvudtaget kan inom Clarté urskiljas en konflikt mellan ett rent politiskt och socialistiskt präglad engagemang respektive ett mer freudianskt inspirerat dito i vardagsnära problem och litteratur. I den första historiken över Clarté sägs således Linde tillsammans med bl.a. Martinsson tillhöra den pejorativt betecknade ”livsdyrkarsekt”, och anklagas för att urvattna den politiska kampen med ”esteticism och mysticism”.²⁷ Under 30-talet stiger konflikterna mellan olika grupperingar inom det partipolitiskt obundna Clarté, då främst mellan kommunister och socialdemokrater.²⁸ Just det växande kommunistiska inflytandet och divergenser i synen på Sovjetunionen i samband med spanska borgarkriget 1936 tycks utgöra avgörandet för Lindes brytning med Clarté. Opragmatisk läsning av marxistiska lärosatser och blind lojalitet gentemot Sovjet tycks således ha varit svårt för Linde.²⁹ Från och med spanska borgarkriget ska Lindes skepsis mot Sovjetunionen stegras alltmer, pyrt på av kontroversiella tilldragelser i samtiden bl.a. Ribbentrop-Molotov-pakten, det finska vinterkriget, Katynmassakern mm.³⁰

I åren efter Clarté och de följande decennierna skulle Linde med jämna mellanrum återkomma till den offentliga debatten med inlagor i frågor om köns jämställdhet, religion och försvar. Men han hade enligt egen utsago ”med lättnad [sjunkit] ner bland tidlösare värden, bland de gamla grekiska och romerska auktorerna, som glädde min far och som glädde också mig för 45 år sen, då han och jag levde tillsammans.”³¹ Det är här i denna kontinuitet vi näst ska möta Linde.

Horatius i receptionshistoriskt perspektiv

Innevarande avsnitt, en receptionshistorisk översikt, ska betraktas som en ofrånkomlig förutsättning för att kunna avhandla en dispyt om Horatiusbilden i Sverige på 1900-talet. Även om jag bemödar mig om att ge en så skissartad och kortfattad redogörelse som möjligt, är det påtvinget att redan här dröja kvar vid vissa aspekter som också senare i uppsatsen spelar en betydande roll. En sådan väsentlig aspekt beträffande min valda terminologi förtjänar redan här diskuteras.

Ovan har det något vårdslöst växlats mellan begreppen tradition och reception. Två begrepp vars inbördes förhållande och skillnader det förefaller värt att diskutera och betänka. Denne

²⁶ Linde (1959), s.87.

²⁷ Eskil Bergen (1945), *Clarté, Poeter och politiker*, Stockholm: Nordstedts, s.40-49.

²⁸ Nerman (1962) s.75-90 och Bergen (1945) s.94-152.

²⁹ Linde (1959) s.80 och s.88; Lindes skepsis mot Sovjetunionens metoder inom det republikanska POUM, ska ha lett till oförsonlig debatt med den då moskvatrogne Per Meurling, se Linde (1976), s.140 f.

³⁰ Se Linde (1976), s.129-182.

³¹ Linde (1976), s.183. Citatet, se Linde (1959), s.88.

terminologiska fråga har fått aktualitet genom uppkomsten av det ovan omtalade tvärvetenskapliga forskningsfältet klassiska receptionsstudier.³² Från visst håll betonas viktigheten av att samtänka tradition och reception som en fruktbar symbios, och vidare även de bägge begreppens i högsta grad kontingenta och kontextbundna betydelse.³³ Detta är onekligen värdefulla och alltid beaktansvärda poänger. Ändock kan det vara väsentligt att också beakta begreppens generella skillnader och deras inbördes förhållande. I det perspektivet förefaller tradition som ett smalare och mer värdeladdat begrepp, medan reception har klang av större omedelbarhet, neutralitet och därmed ahistoricitet.³⁴ Traditionen som i någon mening privilegierad beror troligen på det kausala samband, där traditionen kan sägas vara ett resultat av en mer eller mindre kontinuerlig följd av receptioner över ett längre tidsligt skede. Tradition är med andra ord ett specialfall av, och alltså begreppsligt underordnad, reception, och studiet härav är i grunden inget annat än studiet av enskilda receptioner sett som en kumulativ process.³⁵

På grund av det oundvikliga i att studera enskilda receptioner för att komma åt traditionens helhet, ska jag sedermera försöka undvika sistnämnda. Detta reser emellertid en än viktigare fråga, nämligen vad som menas med begreppet reception. Jag ansluter mig i denna uppsats till definitionen som lyder: ”By ’receptions’ we mean the ways in which Greek and Roman material has been transmitted, translated, excerpted, interpreted, rewritten, re-imaged and represented.”³⁶ Denna definition rättfärdigar således ett mycket brett urval av olika slag av texter och andra kulturella objekt som källmaterial för en receptionsstudie, vilket kommer denna uppsats till gagn. Vanligtvis har breda definitioner en tendens att implodera under sin egen vikt och därmed förlora sin relevans, men då medlen för interaktion med antiken har växlat i oerhört grad genom historien, förefaller mig definitionens bredd befogad. Exempelvis var antikens egna receptionsmodus först och främst litterär imitation och pastisch samt biografisk kommentar; under medeltiden övertar den litterära allusionen och den didaktiska kommentaren, medan receptionen under de senaste seklerna

³² Betoningen av just ”reception” har skett under inflytande av nyare tysk hermeneutisk teori, hos Jauss och Iser. Se t.ex. Kallendorf (2010), s.1 ff.

³³ Hardwick&Stray (2008), s.23f.

³⁴ Vanliga konnotationer till begreppet tradition såsom ”kedja av influenser”, ”föreställt sammanhang” och ”kontinuitet” är alla fraser som påminner om idealistiska och historistiska positioner och språkbruk. Harwick&Stray (2008) s.16ff. Bemärk också tendensen att prata om tradition i singular och reception i plural. Se även Kallendorf (2010), s.300 f.

³⁵ En diskussion om detta fälts beteckning, innebörd, metoder och utgångspunkter förs kontinuerligt. Se bl.a. Kallendorf (2010), s.1-4 och 297-311, Hardwick&Stray (2008), s.1-25.

³⁶ Hardwick&Stray (2008), s.1.

har dominerats av akademiska tolkningsdiskussioner och ett stigande antal översättelser till folkspråken, under det att antalet överlagda litterära anspelningar minskat.³⁷

Därmed blir det möjligt att tvärsöver olika texttyper och genrer jämföra vilka divergerande uppfattningar som rått och studera deras konjunkturer. I fråga om Horatius sträcker jämförelse- och studieobjekten sig från kommentatorn Pomponius Porphyrio i det andra seklet e.Kr. i Rom,³⁸ till översättaren Ebbe Linde i 1900-talets Sverige. Det torde vara ett prosaiskt påstående att mottagandet eller bilden av en idé, text eller person inte förblir konstant över en tvåtusenårig period, utan däremot undergår allahanda växlingar beroende på skilda tiders skiftande krav inom estetik, moral, religion mm. Av dessa skäl kan det med fog talas om olika versioner av Horatius.³⁹ Inte minst därför att Horatius och hans alster uppvisar stor allsidighet och variation, och därmed har skapat underlag för väsentligt omväxlande omdömen ifråga om det estetiska och det politisk-moraliska. Som skald har Horatius exempelvis rönt beröm utifrån huvudsakligen tre typifieringar: satiriker, teoretiker och som lyriker. Som officiell person har han setts antingen som Augustus nyttige propagandist eller som den föredömlige hovpoet som enträget försvarar sin personliga integritet och sin rätt till kritik.

Det kan tveklöst konstateras en rik västerländsk tradition grundad i Horatius.⁴⁰ Ansatserna till denna Horatiustradition, dvs. de första av oräkneliga receptioner, ägde naturligtvis rum i Horatius egen livstid. Som det framgår av den biografiska översikten erhöll han ansenlig uppskattning i Roms högre litterära och politiska kretsar. Samtidens folkliga mottagande var däremot av allt att döma relativt svalt. I seklerna närmast sin död och genom senantiken framstod Horatius som en etablerad "skolpoet". Han utsattes även för grundligare studier, således har minst två lärda kommentarer från antiken bevarats till våra dagar. Även om retorn Quintillianus, hyllade hans lyriska kvaliteter, är det litterära inflytande som kan spåras huvudsakligen centrerat kring de satiriska verken, vilket bl.a. framgår av den hundra år yngre skaldekollegan Juvenalis.⁴¹

Horatius frånvaro från västerlandets kulturella medvetande uppskattas till ca 300 år. De sista vittnesbörden om kännedom om Horatius kan dateras till 500-talet, medan man med säkerhet har återupptäckt Horatius mot mitten av 800-talet, kanske till och med redan år 790.⁴² Återigen får

³⁷ Gregson Davis (2010) (red.), *A Companion to Horace*, Malden, Mass.: Wiley-Blackwell, s.337-367.

³⁸ Gian Biagio Conte (2009), *Latin literature. A History*, Baltimore: The John Hopkins University Press, s.318.

³⁹ Harrison (2007), s. 291.

⁴⁰ En kortare bio- och bibliografisk översikt över denne finns tillfogad i appendix, se nedan

⁴¹ Conte (2009), s.317 f.

⁴² Harrison (2007), s.285 ff. Antalet antika manuskript innehållande Horatius verk som överlevt de tumultiska århundradena bedömas vara två till tre stycken.

Horatius tjäna didaktiska syften som skolpoet, en roll som han ska fortsätta bekläda inte bara medeltiden ut, utan helt fram till modern tid. Om någon version av Horatius har historisk giltighet är det således skolpoetens. Medeltiden betraktade Horatius som en s.k. ”etisk poet”, och lade således överlag den största vikten vid satirerna och epistlarna. Den Horatius t.ex. Dante träffar i sitt *Inferno* är således ”Orazio satiro” (sv. Horatius satirikern).⁴³ Väsentlig vikt lades även på *ars poetica*, som på den tiden i själva verket var den viktigaste antika källan i avseende på poetik.⁴⁴

I samband med renässansen är det den lyriske Horatius tur att hamna i fokus. Petrarca tar exempelvis starka intryck av en mångfald av odena i sin nydanande kärlekspoesi. Som ett resultat av allt större spridning blir Horatius ett av de vanligaste föremålen för litterär pastisch (på latin) och allusion, det senare kan iakttas bl.a. hos Montaigne, Ariosto och Jonson. Som något nytt gäller detta inte bara innehåll och motiv utan även formella och metriskas aspekter.⁴⁵ Under slutet av 1600-talet och under 1700-talet blir Horatius den antika skalden *per preference*. Franskklassicismens estetiska manifest – Boileaus *L’art poétique* – har exempelvis *ars poetica* som tydlig förlaga. Också för konkret litteratur vare sig privat eller offentligt orienterad är Horatius den självklare referensen – odena är mönstren för en finstämd kärlekslyrik, satirerna och epistlarna för den på 1700-talet växande samhällskritik.⁴⁶ Renässansens textnära modus att rakt av kopiera Horatius stil och form i latinska imitationer, kompletteras och ersätts successivt med en friare eller kreativare strävan att parafraasera Horatius på ett njutbart sätt i modern språkdräkt och rytm. Bruket att översätta originalen har från och med 1500-talet vunnit insteg och fortsätter växa i antal och betydelse.⁴⁷

Övergången från franskklassicismen och upplysningens tidevarv till romantiken och nyhumanismens kan tydlig åskådliggöras med Horatius som exempel. Hans tidigare position som litterärt, moraliskt och politiskt föredöme – civilisationens representant – fallerar och han blir en klassisk poet bland andra. Runt början av 1800-talet kan det överhuvudtaget noteras en förskjutning av antikintresset från republikens Rom till det mer folkliga och livfulla Grekland.⁴⁸ Horatius traditionellt starka position i skolornas pensum förmår man däremot inte rubba.⁴⁹ Ytterligare en aspekt är värd att poängtera nämligen det under 1800-talet växande antal översättningar av antika

⁴³ Conte (2009), s.318.

⁴⁴ Harrison (2007), s.300.

⁴⁵ Harrison (2007) s.315 ff. Se även Davis (2010), s.369 ff. och s.383 ff.

⁴⁶ Conte (2009) s.319 samt Davis (2010) s.396.

⁴⁷ Harrison (2007) s.318-333.

⁴⁸ Hardwick (2000), s.24f, och Ingemar Algulin (1986), *Nyklassicism som litterär tradition*, Partille: Paul Åströms förlag. s.4. Samt Bo Lindberg (1987), *Humanism och vetenskap. Den klassiska filologin i Sverige från 1800-talets början till andra världskriget*, Grillby: Lärdomshistoriska samf., s.28 ff.

⁴⁹ Harrison (2007) s.334 ff.

författare, härunder givetvis också Horatius. Detta ska troligen ses med bakgrund mot tidens klassmässiga omvälvningar, emedan dessa skapade ett ökat behov av bekantskap med antiken. Således utlägger flera receptionsteoretiker antiken som ett väsentligt och omstritt objekt i kampen om kulturell och social makt under 1800-talet.⁵⁰ Horatius har med andra ord blivit en kulturpolitisk bastion. De bästa vittnesbörden om uppburna positioner är kanske uppgörelser med dem. Sin syn på den patriotiska propagandan i samband med första världskriget uttrycker den engelske poeten Wilfried Owen sålunda med ett bittert och lakoniskt omdöme av det kända Horatiuscitat: *dulce et decorum est pro patria mori* (sv. det är ljuvt och hedervärt att dö för fäderneslandet): ”The old lie”.⁵¹ Visserligen var Horatius spridd och välkänd men samtidigt även en representant för ett hycklande och i många ögon förlegat samhällssystem.

Horatius i 1900-talets Sverige

Där det föregående avsnittet försökte anlägga ett diakroniskt perspektiv på Horatius, ska jag nedan byta till ett synkroniskt perspektiv. Det betyder ytterligare att jag måste begränsa den breda västerländska vinkeln och i görligaste mån fixera den vid Sverige. År 1935 inföll Horatius tvåtusenårsjubileum. Detta markerades med en rad utgivningar utomlands och givetvis också i Sverige, varav den viktigaste torde vara Ivar Harries *Poeten Horatius*. Det hölls till och med en internationell konferens där Axel Forsström å det akademiska Sveriges vägnar föreläste om Horatius öde i denna av Europas utkanter.

I själva verket tycks 30-talet vara startpunkten för en ny och överlag positivare tendens i receptionen av Horatius, som ska nå sin topp i åren efter andra världskriget.⁵² Den svenska receptionen fram till 30-talet har mer eller mindre följt de europeiska tendenser och utsvängningar. Under gustaviansk tid inträffar i och med Kellgren höjdpunkten för Horatius i Sverige. Till skillnad från resten av Europa tycks inte nyhumanismens betoning av Grekland ha påverkat Horatiusintresset lika negativt i Sverige.⁵³ Wallin och Tegnér förhåller sig däremot närmast uppskattande.⁵⁴ En tydlig lågpunkt inträffar emellertid mot slutet av andra halvan av 1800-talet.

⁵⁰ Hardwick (2000) s. 23-43.

⁵¹ Hardwick (2000) s.52.

⁵² Intressant nog argumenterar Algulin för detsamma fast för antiken som helhet. Algulin (1986) s.13ff.

⁵³ Jag använder här och hädanefter i Lindbergs efterföljd termen ”nyhumanism”, varvid jag åsyftar den romantiskt och historistiskt präglade antiksyt som formades i bl.a. Winckelmann, Goethe och Voss fotspår. Den kan sägas vara upphov till den estetiska inriktning som vanligen går under beteckningen nyklassicism eller nyantik. Se Algulin (1986), s.4-9, samt Malmström (1973), s.88 ff.

⁵⁴ Axel Forsström, (1937), ”Horatius i Sverige”, i *Ord & Bild*, Stockholm, s.496 ff.

Åskådliggörande är hur synen på Horatius förhållande till den politiska makten, personifierad i Augustus, undergår en dramatisk förvandling. Medan Kellgren ansåg förhållandet exemplariskt och bemödade sig om att härma det, kände Adolf Hedin enbart förakt därför, och såg ”furstesmickret” som ett klart lyte.⁵⁵ Också hos tidens framstående litterater har Horatius synnerligen svårt att hävda sig, således hos bland andra Oscar Levertin och Henrik Schück. Förstnämnde är citerad för följande omdöme ”Och Horatius, vad var han annat än en livsdilettant [...], ett klokt skeptiskt världsstadsbarn, med litet fronderi och litet frihetssvärmeri, just så mycket som behövdes, för att ej bliva borgerlig och för att få spets på tillvaron, en nihilistisk och älskvärd njutningsepikuré”⁵⁶. Som redaktör av textantologin *Världslitteraturen i urval och översättning* från 1902, skiljer sig Schück i anmärkningsvärd grad från liknande utgivningar, i och med att Horatius tilldelas ett försumbart litet utrymme på 16 sidor, motsvarande två satirer och en epistel. I Böök, Hallström, Lamms likartade antologi från 1929 är i jämförelse knappt 100 sidor ägnade åt Horatius, omfattande ett tiotal satirer och epistlar och ett tjugotal dikter.⁵⁷ Framtill och efter år 1960 ska Horatius tilldelas ett väsentligt utrymme i antologier och källtextsamlingar för undervisningsbruk.⁵⁸

Innan jag fortsätter att följa min avsikt med detta avsnitt, kan det vara nyttigt att skilja på tendenser inom generell antikreception och en av dess nischer som just utgörs av Horatiusreceptionen. Den tidigare anförda nyhumanistiska strömningen innebar t.ex. inget minskat intresse för antiken såsom fenomen, utan snarare en förskjutning av fokus från Rom till Grekland, som i detta fall i viss mån föll ut till Horatius nackdel. Ett liknande exempel utgör Nietzsches bekanta uppgörelse med just nyhumanismen där det återigen är frågan om ett fokusskifte inom antikreceptionen – från det post-sokratiska Grekland, till det pre-sokratiska – alltså en intern schism, om uttrycket och den idéhistoriska renodlingen tillåts.⁵⁹ Vändpunkten i förhållande till Horatius som Levertin och Schück är uttryck för, ska emellertid ses i relation till en extern schism, där själva antiken från 1850 och fram till första världskriget sätts under allt större press och ifrågasätts. Att just Horatius drabbas hårdare härav, än t.ex. Catullus, kan och bör först förklaras i

⁵⁵ Forsström (1937), s.501 och Lindberg (1987), s.240.

⁵⁶ Citerad i Vennberg (1973), s.149.

⁵⁷ Henrik Schück (red.) (1902), *Världslitteraturen i urval och översättning. Del I antiken*, Stockholm: Gebers. Fredrik Böök, Per Hallström, Martin Lamm (reds.) (1929) *Världslitteraturen. De stora mästerverken. Romersk Poesi*, Stockholm: Bonniers.

⁵⁸ Se Sture Axelsson (red.) (1962), *Romersk poesi i original med svensk tolkning*, Stockholm: Natur och Kultur, Gustav Karlsson (red.) (2002 [1961]), *Litteraturens klassiker. Romersk litteratur. Dikter och prosa*, Stockholm: Pan. Samt Harld Sjövall, Erik Wistrand, Gerhard Bendz (reds.) (1978 [1968]), *Latinsk poesi i urval*, Lund: Liber Läromedel.

⁵⁹ Algulin (1986) s.7.

andra hand.⁶⁰ Den diskussion eller kulturella batalj som åsyftas har i facklitteraturen kallats ”latinväldets fall”, en term som knyter an till debattens centrala text från 1883 ”Om latinherreväldet”, författad av ovannämnde Hedin.⁶¹ Idéhistorikern Bo Lindberg redogör för hur Hedin från liberalt håll starkt ifrågasatte både den antika bildningens och det latinska språkets relevans i socialt, pedagogiskt och kulturellt avseende med hänvisning till demokratiska, nationella, kristna samt även utilistiska principer.⁶² Denna häftiga kritik från modernitetsförespråkande håll ledde till latinets successiva men ändå obevekliga ”detronisering i utbildningsväsendet”, och därmed till en ”lågkonjunktur i antikintresset”, för att använda två av Lindbergs formuleringar. I år 1905 hade latinundervisningen blivit ingärdad till den 4-åriga gymnasiala latinlinjen, där tidigare latinet varit obligatoriskt för alla elever i den mot akademiska studier inriktade trivialskolan.⁶³

Denna bakgrund är utomordentlig för förståelsen av antikeceptionen, och således också Horatiusreceptionen, under början av 1900-talet. När studiet av antiken och dess språk inte längre är en självklarhet, behövs insatser som kan framhäva dess väsentlighet. Antiken hade, skulle man kunna uttrycka det, trängts så mycket i defensiven, att en offensiv var sista utvägen. Detta ger sig utslag i ett ökat beaktande av popularisering av antiken och antikforskningen.⁶⁴ Den ansatta positionen får ett uppenbart uttryck i en apologetisk grundton. Filologer och andra ”antikvänner” tar på sig att försvara bildningen från de upplösande tendenser samtiden rymmer, under det att bekantskap med antiken kopplas till bildning. Antiken framställs således som ett omistligt kulturarv, under det att den samtida kulturens kontinuitet med antiken i avseende på värderingar och ideal betonas med eftertryck. Mest pregnant är kanske lundaprofessorn Einar Löfstedt: ”Och på [det grekisk-romerska kulturarv] beror i sin tur i inte så ringa utsträckning den inre enhet, som alla slitningar till trots dock ännu alltjämt utmärker vår västerländska kultur”.⁶⁵

Det kan här kort noteras en anmärkningsvärd aspekt för det längre receptionshistoriska perspektivet. Nämligen hur receptionens viktigaste medium övergår till populärvetenskapliga översikter och presentationer, folkbildande föredrag i bl.a. radio samt även folkspråkliga översättningar. De ideologisk präglade strider om antikbilden som tidigare rått under 1700- och 1800-talen inom den akademiska forskningen, klingar likaledes av. Enligt Lindberg sker detta som

⁶⁰ T.ex. att Catullus, med sin neoteriska förnyaranda, ansågs vida mer ”modern” än urbilden för det klassiska: Horatius.

⁶¹ Lindberg (1987), s.239. Detta är i grunden en internationell utveckling, se Kallendorf (2010), s.5 f.

⁶² Lindberg (1987), s.240 ff.

⁶³ Lindberg (1987), s.239 och NE uppslag: ’utbildningspolitik’ (motsvarande ungefär dagens högstadium).

⁶⁴ Lindberg (1987), s.320.

⁶⁵ Lindberg (1987), s.323 ff. och Einar Löfstedt (1956), *Romare*, Stockholm: Nordstedts, s.31.

konsekvens av den med antikstudiets modernisering samhörande ”avklassicering” och inriktning på detaljforskning framför helhetssyn.⁶⁶

Bägge dessa aspekter som kan iakttas i samband med den generella antikleceptionen under första hälften av 1900-talet – popularisering och apologi – hittas likaledes ifråga om receptionen av Horatius. Efter jubileumsåret 1935 utkommer i loppet av 15 år ytterligare två monografier, Dag Norbergs år 1945 och Erik Staaffs år 1947, som i mer eller mindre populär form avhandlar aspekter av Horatius liv och verk. 1946 ges Nils Östbergs nyöversättning av samtliga oden och därutöver sekelsången.⁶⁷ Inte att förglömma är ovan uppmärksammade Vilhelm Andersens omfattande 6-bands verk *Horats* som gavs ut ett band i sänder under denna period. Emedan det bl.a. riktade sig till en svensk publik, och av allt att döma också lästes här, nämns det i detta sammanhang.⁶⁸

Försvaret för Horatius och hans bildningsvärde är visserligen gemensamt för samtliga utgivningar, men graden av apologi och polemik, för inte att tala om argumenten, skiljer sig i många avseenden åt. Även om läroverkslektorn Staaffs biografi, *Quintus Horatius Flaccus' liv och diktning*, kronologiskt sett är sist, är han den som mest direkt förhåller sig till den omtalade negativa kritik Horatius fick utstå från vissa håll mot slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. Staaff både inleder och avslutar sin biografi med polemiska kapitel, och citerar bl.a. Hedin, Levertin och Schück för, i Staaffs ögon, orimliga och felaktiga omdömen.⁶⁹ Den egna tiden ses emellertid inte heller med blida ögon, ty ”Nu[mera] är [Horatius] tid icke längre föremål för allmänt intresse, och kännedomen om dess poetiska alstring uppehålls blott nödtorftigt genom skolundervisning”. Detta finner bl.a. uttryck i den moderna poesin som enligt Staaff pga. oviljan mot det konventionella alldeles för ofta förfaller till ”paroxysmer av förkonstling”.⁷⁰ Polemiken mot den nya tidens tendenser och företrädare, tycks ge utslag också i den Horatius Staaff frammanar i sin biografi. I sin positiva argumentation är således Staaff mån om att betona typiskt traditionsbevarande drag hos Horatius. Det är t.ex. de samhällsbärande romarodena och sekelsången, som lyfts fram som litterär höjdpunkt, och därefter de moraliserande satireerna och epistlarna. Varemot större delen av i synnerhet den lyriska diktningen lämnas därhän, då man ”av de erotiska och symposiska inslagen

⁶⁶ Lindberg (1987) s.230 och s.330 f.

⁶⁷ Detta sker för första gången på 60 år. Se <http://skandinaviska-oversattningar.net>.

⁶⁸ Så t.ex. Erik Staaff (1947), *Quintus Horatius Flaccus' liv och diktning*. Stockholm: Fritzes Förlag, s.214 och Vennberg (1973), s.143.

⁶⁹ Anklagelserna är feghet, lathet, furstesmicker, och lössläppthet, se Staaff (1947) s.7 ff, s.27 f, s.70 ff., s.203 ff.

⁷⁰ Staaff (1947) s.213 f.

[...] inte får draga några vittgående slutsatser”.⁷¹ En märklig utsaga, emedan Staaff i sin framställning annars i fråga om andra inslag inte drar sig från spekulativa biografiska tolkningar.

En Horatiusuppfattning snarlik Staaffs finner man hos latinprofessorn Norberg i hans monografi *Horatius' sista lyriska diktning*. En tematisk studie som ställer vissa krav på förkunskaper hos läsaren, och därmed inte är populär i egentlig mening.⁷² Norbergs tes är att ”den utveckling mot en fördjupad livssyn, som möter oss i skaldens *Epistulae*, fortsätter i den fjärde odeboken, och att den nya hållningen beror på en inre omvandling och dragning mot den med nationalism och romantik sammanknutna religiositet, som karakteriserar det augusteiska tidevarvet”.⁷³ Även Norberg menar sig se Horatius kvalité dala och uttryckskraft blekna i avseende på fjärde diktverkets lyriskt ”lättillgängliga” motiv.⁷⁴ På så sätt bekräftar Norberg Staaffs ståndpunkt, dock utan uttalad apologi eller polemik. Bägge lyfter fram den mogna Horatius vördnad för traditionen och underspelar den unges fallenhet för njutningen. Samtidigt är Norberg mån om att nyansera Horatius panegyriska tendenser och betona hans envisa frihetsvilja och markering av oberoende i förhållande till Augustus.⁷⁵

Ivar Harrie, utbildad filolog, sedermera verksam som tidningsman, kan även sägas tillsluta sig bilden av en traditionsmedveten Horatius, som håller hårt på sin självständighet och integritet. Också han tillerkänner sålunda romarodena den främste platsen bland alstren.⁷⁶ Hur Harrie skiljer sig från de två härovan, tycks därför desto mer intressant. Medan både Staaff och Norberg hänvisar till vetenskapliga avhandlingar och uppsatser samt oblygt engagerar sig i diskussioner om läsart, konjekturer och liknande filologiska detaljer, är Harries text helt renad från dylika införstådda inslag och strävar istället efter tillgänglighet och pedagogisk klarhet.⁷⁷ Ytterligare ett exempel på denna förmedlingsvilja utgör vittgående referenser till modern tid.

Därutöver finns en påtaglig skillnad i ingången till Horatius. För Norberg och Staaff är Horatius liv det intressanta, för Harrie hans verk. Harrie presenterar på så sätt just ”poeten Horatius”, medan Staaff och Norberg avhandlar ett historiskt studieobjekt, som på sin höjd kan

⁷¹ Staaff (1947) s.206 se vidare den allmänna behandlingen av odena s.169-202.

⁷² Dag Norberg, (1945), *Horatius sista lyriska diktning*, Stockholm: Nordstedts, s.6.

⁷³ Norberg (1945), s.5.

⁷⁴ Norberg (1945), s.85.

⁷⁵ Norberg (1945), s.43. Detta avspeglar helt och hållet den nyhumanistiska synen på romerna. Se även Lindberg (1987), s.31.

⁷⁶ Ivar Harrie (1959, [1936]), *Poeten Horatius*, Stockholm: Forum, s.40.

⁷⁷ Dock kan Harrie helt i opposition till Levertin säga: ”Horatius är den ende namngivne poet, som har rätt till en plats i jämbredd med dem som diktat Havamal och Ordspråksboken. Harrie (1959), s.56.

fungera som ideal för samtiden.⁷⁸ Anmärkningsvärt är hur detta kan utläsas av bruket att använda citat. Medan Staaff och Norberg som oftast bringar relativt korta citat som belägg för biografiska tolkningar, är Harrie mindre snål vad angår citatens längd: de är huvudpunkten lika mycket som hans text.⁷⁹ Dessutom är det värt att notera hur Harrie lägger stor vikt vid formella aspekter i sin analytiska genomgång, framför allt vid de enskilda dikternas komposition.⁸⁰

Detta tjänar till en kort sammanfattning. Harries avsikt framgår med all tydlighet ur följande citat: ”Forntidspoeterna äro infamt påpassade: i själva verket skulle icke en enda modern lyriker bestå de originalitetsprov filologerna vant oss att obligatoriskt underkasta de stora gamla.”⁸¹ Utöver att i lättillgänglig form presentera Horatius, befrias även Horatius från filologin och lyfts fram som en aktuell författare i egen rätt. Detta engagemang för en genuin popularisering kan spåras såväl bakom medvetna anakronismer, som i den fördomsfria avhandlingen av uppenbara backanala inslag.⁸² I samma rörelse förmår sålunda Harrie att dels försvara poesin mot lärdomen, dels tala den klassiska poesins sak gentemot den moderna. Denna syn att det moderna kan berikas av traditionen, känns i själva verket igen i hos Harries Horatius. I politiskt såväl som i litterärt avseende är han nämligen både anhängare respektive skapare av det nya, som uppstår på bakgrund av vördnad för det gamla. Man kanske kan tala om en delad stillsam eller traditionsmedveten modernism.⁸³

En Horatius som först och främst uppmärksammas för sina vittra insatser återkommer generellt. Oftast får dock Horatius i sådana sammanhang tjäna som ombud eller exempel för ett större fenomen. Enligt Löfstedt är den romerska litteraturen ”allra bäst och i varje fall mest koncist karakteriserad av Horatius.”⁸⁴ Vidare berömmar Emil Zilliacus i sin 1933 års essä *Vid brasan med Horatius* denne, inte först och främst för sin poetiska kvalité, utan snarare för sin allmängiltighet. Zilliacus mediterar över hur Horatius såsom skolpoet agerat ”poetisk vägkost” för oräkneliga

⁷⁸ För Staaff är Horatius dikt källa till Horatius liv och det ”augusteiska tidevarv”. Se Staaff (1947), s.12. För Norberg är en litterärt inriktad studie av dikterna förgäves, då man finner den ”poetiska rikedom [...] blott genom att lyssna till skaldens egen stämma”. Norberg, (1945), s.98.

⁷⁹ Se t.ex. Harrie (1959), s.81-93, där uppemot sjuttio procent av texten utgörs av stora blockcitat. Ofta sträckande sig över en eller två sidor.

⁸⁰ Se t.ex. Harrie (1959), s.27 ff.

⁸¹ Harrie (1959), s.98.

⁸² Harrie (1959), s.48-55 och s.60 f. Dessa inslag ses som lika relevanta som levnadsvisdom och romaranda, helt i motsats till Staaff, se Staaff (1947), s.170. För anakronismer se t.ex. s.22, s.27, s.29 s.76 etc.

⁸³ Harrie (1959), s.23 f. och s.70.

⁸⁴ Löfstedt s.38. I ett försök att jämma ut den konventionella nyantika hierarkiska essentialism, där greken är ”inspirerad” och romaren ”praktisk”.

generationer. Därmed har han om någon varit vägröjare för ett intresse för antiken.⁸⁵ Denna folkliga universella tjuskraft uppmärksammas även på annat håll.⁸⁶

Översättaren Ebbe Linde

Ännu är översättning ett relativt outforskat område i Sverige, och studier av översättningar från antika språk är därför givetvis också ganska få. Vad som emellertid kan förvåna är det någotsånär obefintliga intresset för översättaren som person i egen rätt.⁸⁷ Det torde näppeligen råda någon tvekan om att översättaren, framförallt översättaren av kanonisk litteratur, är en berikare av den inhemska litteraturen. Ändå finns det mig veterligen endast två sådana verk räknat från andra världskrigets slut: ett litet häfte från 1958 som kort avhandlar Homeros svenska översättare Erland Lagerlöf, och Karin Moniés 2008 års biografi över Shakespeare-översättaren Carl August Hagberg. Följande avsnitt ska betraktas som ett försök att karakterisera Ebbe Linde som översättare, vilket konkret innebär att fastställa de preferenser, utgångspunkter och avsikter, med ett ord: den ideologi, Linde hyste om översättande. Hur Lindes egna översättningar mottagits och värderats kommer inte behandlas innan för detta avsnitts ramar, utan istället vid senare tillfälle.

Inledningsvis är det värt att poängtera att Linde inte enbart översatte romersk poesi. Han ägde en bred och brokig erfarenhet av översättning,⁸⁸ främst inom de två genrer han som författare själv verkade – dramatik och lyrik – men översatte även versepos. Innan sin Catullustolkning 1958, hade Linde överfört verk av Holberg, Apollonaire, och Brecht till svenska, och skulle senare sysselsätta sig med bl.a. Ionesco, Ramon Jimenéz, Mistral, Lope de Vega, Chaucer, Achebe, Machiavelli, Cicero och Xenofon. Ett sådant författargalleri, som utöver kanoniska koryféer, omfattar två nobelpristagare (Mistral och Jimenéz) och ytterligare två av den moderna litteraturens jättar (Brecht, Ionesco), vittnar om avsevärda anspråk inom ett så omstritt fält som litterär tradition. Värt att notera är ytterligare den tidsmässiga och inte minst språkliga spännvidden – från antikt till samtida, från medelengelska över 1700-tals danska till modern franska – Linde demonstrerar. Allt

⁸⁵ Emil Zilliacus (1953), *Vid brasan med Horatius*, Stockholm: Almqvist&Wiksell.

⁸⁶ Andersen (1931-59), Forsström (1937).

⁸⁷ Se Kleberg (1998), s.15.

⁸⁸ Han ska ha börjat översätta Horatius oden redan vid 15 årsålder. Ett arbete, som enligt honom själv inte skiljer sig synnerligt mycket från de senare utgivna. Linde (1967), s.81.

om allt postulerar Linde därmed sin förmåga att förvalta och förmedla viktiga, men i Sverige i viss mån översedda, delar av västerlandets kulturarv, och det med lärdom och expertis.⁸⁹

Denna sistnämnda omständighet, som gäller på generell nivå, är inte mindre giltig på konkret nivå. I sina romerska tolkningar förespeglar således Linde förtrogenhet om sina objekt, inte minst pga. de förord och kommentarer som innehållande bl.a. biografiska sakupplysningar sträcker sig över åtskilliga sidor. Den förmedlande avsikten och den pedagogiska ambitionen är påtaglig. Viktigt att nämna är att samtliga av Lindes tolkningar ifråga gavs ut inom förlaget Forums klassikerserie *Forumbiblioteket*. Dess uttalade syfte var att ”sammanföra böcker på svenskt språk, såväl original som översättning, vilka kan anses vara av bestående värde och intresse” och ”läsbar[a] för den vidsträckta publik till vilken Forumbiblioteket vänder sig”. Av allt att döma vidkänner sig Linde detta syfte och översättningens funktion ”att fylla igen luckor i [svensk] översättningslitteratur.”⁹⁰

Det framgår således med all tydlighet hur Lindes tilltänkta läsare är den icke-latinkunnige och uti antik mytologi icke-skolade.⁹¹ Ett exempel på Lindes bemödande om att underlätta verkens tillägnelse för oinvigda är förnyade genrebeteckningar och i vissa fall ändrad ordning i dikternas följd. Således betecknas t.ex. satirerna med det munrätta *blandkonst* och epoderna med det modernt klingande *refränger*, liksom dessa även ordnas kronologiskt istället för, som hos Horatius, efter motiv. I sin strävan går Linde så långt att i vissa fall utelämna partier. I ett fall drabbar detta en satir, som Horatius enligt Linde har belamrat med mer mytologi än den vanlige svensken klarar av.⁹² Det vore emellertid fel att påstå att Linde är pedagogisk å antik realiakunskaps vägnar. I sitt första förord, förordet till Catullusutgåvan, uppmanas läsaren att ta omedelbar del av dikten, och läsa kommentaren efteråt. Kommentaren är till för diktens skull, inte tvärt om, tycks Linde mena: ”att belasta texten med noter [...] resulterar i en filologisk översättning, ingen poetisk”. Det står klart att sistnämnda är målet för Linde.⁹³

Härmed har han skapat en utsatt position för sig själv. Ty inte bara gör Linde anspråk på att kunna översätta, utan visar sig med emfas redo att omvärdera vad som är mest väsentligt för den

⁸⁹ Se Granqvist (2011), *svenskt litteraturllexikon* samt NE: uppslagsord: ”Ebbe Linde”.

⁹⁰ Från den programmatiska baksidan på första titeln i serien: Ernest Hemingway (1944), *Klockan klämtar för dig*, övers. Thorsten Jonsson, Stockholm: Forum.

⁹¹ Detta framgår explicit av Quintus Horatius Flaccus (1960), *Epistlar och sista dikter. Svensk tolkning med inledning och förklaringar*, övers. Ebbe Linde, Stockholm: Forum, s.16.

⁹² Quintus Horatius Flaccus (1959), *Satirer och epoder. Svensk tolkning med inledning och förklaringar*, övers. Ebbe Linde, Stockholm: Forum, s.172, s. 179. Se även Horatius (1960), s.17.

⁹³ Gajus Valerius Catullus (1958), *Dikter. svensk tolkning med inledning och förklaringar*, övers. Ebbe Linde, Stockholm: Forum, s.20 f.

moderna svenska läsaren, och framförallt vad som ej är det. Det är sålunda talande hur Linde markerar sig i förhållande till ”språkmän”. Linde är emellertid pinsamt medveten om sin utsatta position, och slår, redan i förordet till Catullusöversättningen, över i självapologetiska tongångar, tillkännagivande ”att översätta dikt, och helst dikt från annan tid och kulturkrets, är alltid en orimlighet, så till vida som tolkningen aldrig kan ur alla synpunkter ersätta originalet.” Utvägen ur denna återvändsgränd blir att ”välja sina ledstjärnor”, dvs. utgå från en eller flera översättningsprinciper.⁹⁴ Med rätta skulle man kunna påstå att Lindes överordnade princip är poetisk expressivitet, med hans egna ord: ”enligt min mening är det första villkoret för att en översättning skall vara verkligt trogen, att den på sina läsare gör samma intryck som originalet gjorde på sina”. Vissa av Lindes centrala formuleringar är snudd på att upphöja principen till dogm, bl.a. sägs översättarens plikt vara ”att åstadkomma ekvivalent slag av förargelse.”⁹⁵

Paradoxalt nog anlägger Linde emellertid en pragmatisk inställning i relation till hur den ekvivalenta ex- och impression uppnås. Pragmatism syftar i detta sammanhang till att arbeta *ad hoc*. En konkret Lindeöversättnings anatomi beror därmed dels på skalden ifråga, dels på genren. Medan det exempelvis inte utgör något självändamål att överhålla rytmsens meter i fallet Catullus, innebär den strängt hållna metern tvärtemot ett ”poetiskt mervärde” i fallet Horatius.⁹⁶ Liksom det pedagogiska etos får foga sig i mötet med Horatius oden, ty ”de utgör [ingen] särskilt lättillgänglig eller populärt insmickrande lektyr. Men det är inte heller originalen. Än mer, var det aldrig.”⁹⁷ Det finns alltså ett antal olika parametrar som Linde från fall till fall begagnar sig av i olik utsträckning för att komma så nära en expressiv ekvivalens som möjligt. Stundom kan det nämligen vara ”nödvändigt att [...] låta det logiska innehållet böja av och löpa i mer lättbevarade parallellfårar, utan att detta i och för sig är översättarsjälvsvald”, stundom ”har emellertid precision i innebörden synts mig viktigare än den poetiska elegansen, därför har jag också tagit till två hela versrader för att återge vad Horatius ger i två berömda ord.”⁹⁸

Det kan genom alla fyra översättningsvolymerna iakttas ett underliggande resonemang från Lindes sida. Detta syftar till att polemisera mot tidigare översättare från filologkåren, och deras nyhumanistiskt inspirerade översättningar, som enbart beaktade ekvivalensens ifråga om meter och realia. Exempelvis lyfter Linde fram eufonin som en viktig parameter för ekvivalens och noterar hur

⁹⁴ Catullus (1958) s.18 f.

⁹⁵ Catullus (1958) s.18-20.

⁹⁶ Catullus (1958) s.124 respektive Horatius (1959) s.18.

⁹⁷ Quintus Horatius Flaccus (1963), *Oden I-III. Svensk tolkning med inledning och förklaringar*, övers. Ebbe Linde, Stockholm: Forum, s.9.

⁹⁸ Catullus (1958) respektive Horatius (1960) s.176.

1815 års Horatiusöversättare Adlerbeth helt förbisett detta.⁹⁹ Med föresatsen att översätta i första hand uttrycket, ger sig sålunda Linde vida befogenheter och friheter, vilket han också frejdigt erkänner. I expressivitetens namn förbehåller han sig rätten till meterbrott, uppluckring av syntax, till begreppsmässiga anakronismer, till egna tillägg, till omredigering, till anakronistiska analogier och paralleller.¹⁰⁰

De inte obefogade frågorna – vilket är en dikts uttryck, vad vill den uttrycka? – föregriper Linde genom att erkänna att subjektiviteten här råder fritt. Bilden av en viss skald "[ligger] till grund för [översättarens] uppfattning om ordens valör och stämmingsläge", varför också Linde finner det rimligt att i förhand deklarerar denna. Exempelvis har Catullustolkningen säger Linde, färgats av radikalitet, bisexualitet och manschauvanism. Horatiustolkningarna är däremot formade efter formmedvetenhet, snusförnumstighet, och en klar anti-konsumism.¹⁰¹ Häri finns givetvis betydliga risker för godtycke. Detta tycks emellertid inte bekymra Linde; överhuvud tycks godtycklighet vara betecknande för Linde. Utöver det redan sagda kan ytterligare exempel nämnas. Vissa ord, realia samt kontexter utsätts för intensiv förklaring, medan andra lämnas nära nog obeaktade; Linde spekulerar hämningslöst biografiskt för att tolka vissa dikter, medan andra höljs i dunkel eller hålls öppna för läsaren att tolka; det förs inga generella resonemang beträffande i vilka sammanhang de olika poetiska parametrarna är lämpliga respektive olämpliga eller under vilka omständigheter de poetiska friheterna kan åberopas.¹⁰²

På grund härav tycks Lindes översättningar röra sig mot en parafrastisk, imiterande översättningsteknik; den som utmärkte 1700-talsklassicismen. Anmärkningsvärt är väl förresten beteckningen "tolkningar", som i någon mån indikerar åt detta håll. Klassicismens ideal var härbeträffande grundläggande att tillpassa översättningsobjektet till mottagarkulturen, i avseende på såväl litterär som moralisk konvention samt även kulturell kontext. Att då klassicismens litterära och moraliska smak skiljer sig milsvitt från 1900-talsmodernisten Lindes, är en annan femma – föresatsen är snarlik och gemensam. Linde erkänner själv detta: "Det kunde för den delen övervägas att helt ge skalden i parafras på modern rimmad eller orimmad vers [...]. Men då offerar man å andra

⁹⁹ Horatius (1960) s.16, se även Catullus (1958) s.19 och 123.

¹⁰⁰ Exempelen är legio: Se i synnerhet Horatius (1959) s.18 f., Horatius (1960) s.12, s.16, Horatius (1963) s.224 f, s.232.

¹⁰¹ Catullus s.12, Horatius (1959) s.18, Horatius (1960) s.10, Horatius (1963) s.211 ff. Linde tolkar något ensidigt, fast högst självständigt, Horatius måttfullhets etik i rent materiella termer (lyx), och motsätter sig i polemik mot "1800-tal puritanismen" att denna etik främst skulle syfta till att stävja kroppsliga begär (promiskuitet).

¹⁰² Exempel på godtycke som får råda utan egentlig förklaring är legio, se bl.a.: Horatius (1959), s.19, Horatius (1960) s.176, Horatius (1963) s.229.

sidan tidsprägel. Den vägen har jag inte velat gå.”¹⁰³ Här knyts det i grunden an till den nyhumanistiska estetik, som Linde annars polemiserar mot, då den ofta företräds av filologer. Något förenklat anser man från nyhumanistiskt håll att mottagaren bör anpassas efter texten, inte tvärtom.¹⁰⁴ Det betyder bland annat att originalets meter behålls så vitt möjligt, vilket ju också Linde bemödar sig om.¹⁰⁵

Till slut överlåter jag ordet till Linde; han avslutar ”sitt gästspel som latinsk verstolkare”, med att formulera följande kriterium för succé, vari hans avsikter och utgångspunkter framstår klart.

Hur som helst, reaktion har [Horatius] väckt, i världsvid omfattning och sekler igenom. Mina tolkningar vill göra detsamma för en enda generation och i ett blygsamt hörn av världen. Kan de hos ungdom öppna ögonen för Horatius lyriska och etiska värden och vinna honom vänner bland dem som av skolplugg och alltför professorliga tolkningar har varit böjda för att hålla honom dammig och förlegad, så anser jag att de har fyllt sitt värv och tar gärna på köpet förtrytelsen hos en och annan koryfé, som redan har lärt sig älska honom i annan, s.k. ”trognare” dräkt och stöts av min nya.¹⁰⁶

Förutsättningar för mottagandet av Lindes Horatiustolkningar

Det finns en logisk brist i det teoretiska resonemanget som ligger bakom ovanstående avsnitt, nämligen den att det ingen synnerlig skillnad råder mellan föresats och tillämpning. Linde karakteriserades härövan som översättare, inte utifrån sina alster i sig, utan utifrån sitt paratextuella omtal av dessa. Jag menar emellertid att felgreppet kan ursäktas, då mottagningen av Lindes översättningar, som det ska visa sig nedan, bekräftar att den omtalade skillnaden i detta specifika fall är försumbar. Ty Lindes tolkningar genererade givetvis uppmärksamhet från litteraturkritiskt håll.

Det samlade antalet recensioner är mig obekant, och i ett försök att loda debatten, har jag måst göra ett representativt urval. Följaktligen är både dagspress och kulturtidskrifter innefattade; dagstidningarna omfattar både landstäckande och framstående regionala morgontidningar samt kvällstidningar; i den mån det har varit möjligt har det tagits hänsyn till politisk tendens; tidningar med anknytning till universitetsstäder har prioriterats. Detta resulterar i ett urval om 29 recensioner,

¹⁰³ Catullus (1958) s.20.

¹⁰⁴ Malmström (1973), s. 88-92.

¹⁰⁵ Horatius (1960) s.14-15. För odenas vidkommande anges dessutom alltid vilket versmått som följts.

¹⁰⁶ Horatius (1963) s.10.

varav fem hämtats ur tidskrifter. Antalet recensioner faller volym för volym, vilket troligen ska tillskrivas en naturlig mättnad på sensation och onödigheten av upprepad kritik. Medan Catullustolkningen och den första av Horatius mottas med tio recensioner vardera, recenseras den sista Horatiusvolymen enbart tre gånger. Emedan diskussionen av Lindes insats inte bara fördes i samband med recensionstillfällena, utan även vid i alla fall en annan tidpunkt i samtiden och stundom skulle återkomma i de närmast följande 25 åren, medtas även sådana inlagor. Det förefaller nämligen tjänligt att nyansera den omedelbara samtidens kritik, med eftertidens kanske mer nyktra betraktningar.

Inledningsvis är det lägligt att väldigt kort redogöra för den kritiska offentlighetens mottagande av Lindes Catullustolkningar. Som det sedermera ska visa sig finns såväl upplysande likheter som skärande skillnader. Catullustolkningen utgör, enkelt uttryckt, en skarpt definierad fond mot vilken Horatiustolkningen framträder klart och koncist.

Överlag är recensenterna måttligt till ganska så uppskattande i deras kritik. Linde beröms för en ledig och fyndig översättning, hållen i en modern svenska. Det noteras från flera håll hur Lindes översatt såväl ”con amore” som med filologisk blick för detaljen. Därtill skördar han beröm för att tangerar Catullus uttryck. Stort sett alla recensenter tar sålunda upp slående likheter mellan skald och översättare, den avantgardistiska estetiken och det språkliga och moraliska frisinne, och välkomnar en översättning som till skillnad från tidigare tiders är fullt ut trogen dessa aspekter.¹⁰⁷

Den negativa kritiken fyller emellertid en del. En rad kritikpunkter pekar på hur Linde har en fallenhet för det vulgära och grova. *Arbetarens* erfarna litteraturkritiker Viveka Heyman erkänner att denna aspekt hos Catullus tidigare underspelats, fast anser att Linde överdriver i sin uppvägning härav.¹⁰⁸ Andra kritiker framhäver hur väl Linde lyckats med småde- och vändikterna, där just den vulgära tonen dominerar, men å andra sidan misslyckas med de mer centrallyriska och, är recensenterna eniga om, väsentligaste dikterna, härunder de s.k. Lesbiadikter. Ytterligare kritik riktas mot diverse meterbrott och faktafel; den vanliga beteckningen på detta är ”klafs”, ”slarv” och ”självsvald”.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Se bl.a. Gunnar Ekelöf ”Ebbe Lindes klassiska giv”, i *Bonniers litterära magasin* 1959:6, Stockholm, Bengt Holmqvist, ”Catullus och Villon”, i *Dagens Nyheter*, 1958-4-30. C.A. Westholm ”Från Iliaden till änglauppror. Ett klassikersvep”, i *Perspektiv*, årg. 1958 s.297 ff.

¹⁰⁸ Viveka Heyman, ”Villon och Catullus”, i *Arbetaren* 19:e häfte 1958.

¹⁰⁹ Gerhard Bendz ”Euripides och Catullus på svenska”, i *Svenska Dagbladet*, 1958-3-20, Gert Cervin ”Catullus, kärleken och Linde”, i *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*, 1958-6-8, Ivar Harrie ”Två modernistpoeter möts: Ebbe Linde och Catullus. Fula orda kan de båda”, i *Expressen*, 1958-3-15.

Två återkommande observationer, förtjänar att tas upp, då de ska visa sig utmärkande för omdömet av Lindes översättarverksamhet överhuvud. Den ena är erkännandet av Lindes ambition och dristighet att framträda som autodidakt filolog. Den andra är iakttagelsen av en grundläggande ambivalens, som av flertalet kritiker ses som en konsekvens av just ambitionen. Som en kritiker uttrycker det har "Ebbe Linde begärt lite för mycket, eller litet för många oförenliga saker".¹¹⁰ Såklart värderas detta med större eller mindre överseende. Medan Gert Cervin i *Sydsvenska Dagbladet* beklagar sig över ett "fundamentalt vankelmod" företrätt av "frejdige Linde" respektive "pedantiske Linde", är *Expressens* Ivar Harrie mindre sträng: "Grundfelet i Ebbe Lindes översättning, oskiljaktigt från det som gör den så aktningvärd som prestation[, är att] poeten Ebbe Linde [inte har] fått vara i fred från filologen."¹¹¹ I recensentkåren råder emellertid bred enighet om att Catullusvolymen trots smärre och större fel och brister är en viktig litterär händelse. Av flertalet värderas Linde ligga i jämnhöjd med 1891 års översättare Elias Janzon. Liksom det nästan samstämmigt riktas tacksägelse till Forumbiblioteket för dess folkbildande avsikter.

I mottagandet av Catullustolkningen kan om än med litet besvär iakttas en tendens till uppdelning av kritiken, som ska framstå allt mer markerad i samband med Horatius. Av det skälet kan det vara lämpligt att beakta detta fenomen redan här. Uppdelningen tycks i grova drag följa kritikerkårens sammansättning av konventionella litteraturkritiker och filologer. Tendensen lutar åt att filologerna nyttjar ett större utrymme, har en vassare blick för detaljer samt framhäver brister hellre än förtjänster. Typiskt är att t.ex. *Dagens Nyheter*s Bengt Holmqvist och *Bonniers litterära magasin*s Gunnar Ekelöf, bägge starkt framhäver det poetiskt vitala och spänstiga, medan *Svenska Dagbladets* Gerhard Bendz och nyssnämnde Cervin, lägger stor vikt att reda ut Lindes missförstånd, stilbrott, semantiska onöjaktighet etc.¹¹²

Urvalets 29 recensioner är av en slump jämnt fördelade mellan dem med filologisk skolning och dem utan, här och hädanefter något förenklat kallade "konventionella kritiker".¹¹³ Filologerna som grupp är mest trogna sitt uppdrag, och recenserar som regel Linde mer än en gång. Graden av recensionserfarenhet den enskilde besitter är emellertid högst divergerande, medan Cervin, Harrie och Carl Nylander alla är mer eller mindre fasta kritiker anknutna varsitt pressorgan, är de

¹¹⁰ Se Holmqvist (1958).

¹¹¹ Cervin (1958) och Harrie (1958).

¹¹² Holmqvist (1958), Ekelöf (1959) respektive Bendz (1958), Cervin (1958).

¹¹³ Såväl Cervin som Harrie räknas till filologgruppen, pga. sina utbildningar. De var emellertid framförallt tidningsmän: Harrie till och med chefredaktör för *Expressen* mellan 1944 och 1959.

universitetsanställda Bendz och Alf Önnersfors enbart tidvis anlidade recensenter.¹¹⁴ De konventionella kritikerna innefattar utöver kulturjournalister också, som brukligt är, universitetsmän samt framstående författare, utöver Ekelöf, bl.a. Johannes Edfelt och Karl Vennberg. Det kan kort noteras hur flera av dessa kritiker antingen själva sysslat med översättningar eller haft anknytning till Clartékretser.

I och med att fokus hädanefter riktas mot mottagandet av Lindes Horatiustolkningar, ska den filologiska kritiken som sagt formuleras tydligare.¹¹⁵ Kontrasten ska mycket tydligare träda fram, vilket följande exempel kan intyga litet i förskott. Docenten Önnersfors kan som upptakt bedöma Catullustolkningen ”ganska förtjänstfull” för att i nästa rad förkasta den första Horatiusvolymen helt och alldeles. Författaren Ekelöf däremot, erkänner öppet sitt avstående från att läsa översättning och original parallellt. Bådas utgångspunkt är identisk, men orsaksföljderna vitt skilda. Bägge hänvisar till Horatius sofistikaion, vilket för Ekelöf är skäl till överseende och frihet, men för Önnersfors tvärt emot argument att överge projektet.¹¹⁶

Nästföljande avsnitt är ämnat inte bara att redogöra för denna utveckling, utan även att peka på möjliga orsaker härtill. I sin idéhistoriska studie av den svenske filologkåren mellan åren 1800-1945 har Lindberg bl.a. beskrivit den moderna filologins uppkomst, som en process präglad av ökad professionalisering, specialisering, institutionalisering och internationalisering. Han spårar dels ett växande behov att utåt hävda ämnet som en egentlig och specialiserad vetenskap, dels en inomfacklig strid där produktiv vetenskap (dvs. forskning) höjer sin status på vetenskapsförmedlandets bekostnad (dvs. humanistisk bildning), och slutligen en bevarad men oreflekterad historistisk och nyhumanistisk antiksyn.¹¹⁷ Dessa för filologkåren specifika iakttagelser visar sig som lämplig utgångspunkt för att kunna belysa debatten om Lindes Horatius. Jag ska nedan följa tre stråk i debatten, som jag definierat utifrån Lindberg: en professionsdiskurs, en vetenskaplighetsdiskurs samt en historicismdiskurs.

I högre grad verkar dessa diskurser markerade i debatten om Lindes Horatiustolkningar än i debatten om densammes Catullustolkningar. En preliminär förklaring av denna diskrepans tycks ligga latent i uppsatsens föregående resonemang. Å ena sidan har det inringats ett intresse för

¹¹⁴ Enligt recensionsdatabasen <http://www.sol.lu.se/litteraturvetenskap/reviews> som täcker fram till år 1920-1966, ska ingendera av de två sistnämnda ha recenserat något härutöver.

¹¹⁵ Ekelöf (1959), Alf Önnersfors ”Horatius i narråpa”, i *Uppsala Nya Tidning*, 1959-3-24.

¹¹⁶ Ekelöf och Önnersfors får här representera två skilda synpunkter. Som kuriosum kan nämnas att Önnersfors i en recension 1960, ska berömma Ekelöf för sina klassiska latinska allusioner, och senare ska ha fungerat som någon sorts rådgivare för Ekelöf i frågor om latin. Åström (1992), s.320 ff. och Alf Önnersfors ”Latinet i en Mölna-elegi”, i *Dagens Nyheter*, 1960-11-9.

¹¹⁷ Lindberg (1987) s.266-288, s.289-99, s.328 ff.

Horatius som till stor del kretsade kring hans seriositet, integritet och vördnad för tradition, liksom han överlag uppfattades mindre som poet i egen rätt än kulturhistorisk källa. Ett intresse som främst odlades av utbildade filologer. Å andra sidan har det tecknats ett porträtt av Linde, som tagit fasta på hans modernistiska anda, hans antiauktoritära nästan anarkistiska temperament och hans karakteristiska oräddhet för utmaningar parad med den otåligen distraktion. Det är med andra ord inte särskilt märkligt att denna kombination skulle orsaka kontroverser.

Mottagandet av Lindes Horatiustolkningar

Också i fallet Horatius är det Lindes omtalade, av ambition beroende, ambivalens, som utgör stridens kärna. Är den poetiskt lagda amatörens djärvhet, trots all hans godtycke och ofullständighet, beröm- eller klandervärd?

En viktig aspekt i detta sammanhang är givetvis måttet på formella filologiska kunskaper. Föga häpnadsväckande tilldrar sig först och främst bristfälligheten filologernas uppmärksamhet. Enligt *Svensk Tidskrifts* Önnerfors, gör Linde grammatiska fel som utmärker ”gymnasistkrior i första ringen”, liksom *Svenska Dagbladets* Bendz noterar hur Linde ”som så många andra, inte [har det] lätt med det latinska språket” och gör ”elementära förväxlingar”.¹¹⁸ Cervin erkänner att sådant ”ju ändå [är] småttigheter” men är ändå kritisk, emedan man får ”besluta sig för hur många sådana man vill tåla”. Cervin hävdar vidare att ”mången ’adjunktöversättning’ är lättare att genomtränga” än Lindes snåriga text.¹¹⁹ Utöver brister i språkbehärskning och översättningskompetens är det som retar värst emellertid hur begångna fel och missuppfattning presenteras i de ”mest magistrala tongångar[na]”. Man noterar hur Lindes anspråksfullhet kommer till uttryck i självsäker flyhänthet och tveklösa beslut att tillägga, utesluta och omställa originaltexten. Ett allvarligt fel som enligt Cervin beror på Lindes språkbegåvning som får honom att ”förflytta sig fågelvägen” utan hänsyn till lexikon, grammatik och textkritisk kommentar.¹²⁰

Från motsatt håll klingar helt annorlunda toner. Amatören Linde hyllas för en ”formidabel privatlärdom”, och för modet att, för att alludera en återkommande metafor, ”damma av” de gamla klassikerna. Linde sägs ha lyckats förmedla ”de språkligt besvärligaste klassikerna” på ett vis

¹¹⁸ Alf Önnerfors ”Ebbe Lindes Horatiustolkning”, i *Svensk Tidskrift* 1959:5-6, Uppsala, Gerhard Bendz ”Att översätta Horatius”, i *Svenska Dagbladet*, 1960-3-18.

¹¹⁹ Gert Cervin, ”På jakt efter Horatius”, i *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*, 1959-4-4 respektive Gert Cervin, ”Andra resan Horatius”, i *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*, 1960-12-9.

¹²⁰ Önnerfors (1959a) respektive Cervin (1959).

filologerna vanligtvis inte förmår, nämligen med ”den glädje som är den enda rätta: Ordglädje”, och genom att återge ”den muntligt kåserande formen”. Denna hållning där rent språkliga och annan filologisk precision underordnas som medel för själva textens förmedlande, uttrycks med skärpa av Ekelöf: ”man kan inte finna det annat än lovvärt när någon tar [texterna] till sig och söker föda dem på nytt till vibrerande liv och flygande repliker, en sträng och gammaldags skola må sedan tala om fri tolkning”.¹²¹

Det nyss behandlade faller inom ramen för det jag med hänsyn till Lindberg kallat professionsdiskursen. Med diskurs menar jag en rad antaganden och ståndpunkter som sätter normen för vem som får översätta, vem som är fackman och vem som är dilettant. Denna diskurs är i så måtto riktad utåt, reglerande graden av språklig och kulturell behärskning. I nära anknytning till denna står vetenskaplighetsdiskursen, som snarare verkar inom ämnet, och sätter villkoren för godtagbara arbetsformer. I fallet översättning gäller striden särskilt förhållandet mellan pålitlighet och poetisk frihet. Enligt filologerna nöjer sig inte Linde med enbart smärre eller allvarligare språkliga missförstånd, utan bedriver faktiskt direkt ovederhäftig översättning. Önnersfors slår fast hur Linde föga bekymrar sig om fornkunskap och realia och finner hans översättningar ”direkt odräglig[a] [pga.] de många ur luften gripna tankar, yttranden och talesätt, som han pådiktar Horatius”. Enligt Bendz är faran med detta, att inte längre ”[vet] den läsare, som inte går till originalet, vad som är Horatius och vad som är Linde [...] och han får här och var ett inte helt riktigt intryck av den förre”, ”för lång är det redan gånget”.¹²²

Detta fenomen, som avfärdas ganska vrångfullt av filologerna, erkänns visserligen av konventionella kritiker, men möter något större overseende. ”Ordagrannare tolkningar än Lindes har väl setts, han tar sig poetiska friheter [...] men inte har Horatius blivit tråkigare på kuppen.”, menar således C.A. Westholm i tidskriften *Perspektiv*. Friheten är överhuvud en nödvändig förutsättning för en relevant Horatius, tycks hållningen vara, här med Ekelöfs ord: ”Skall man i vår tid återskänka de klassiska skalderna något av den popularitet de förut hade måste man förfara på annat sätt och Linde har också i hög grad gjort det. Hans tolkningar är en modern poets och han har valt en språklig ansiktslyftning”.¹²³

Bakom motsatsen pålitlighet och frihet, döljer sig i själva verket grundläggande antaganden om antikens roll och om sättet antiken bör behandlas. Den konventionella kritiken inriktar sig i

¹²¹ T.ex. Holmqvist (1958), Ekelöf (1959), Johannes Edfelt ”Nya Horatiustolkningar”, i *Dagens Nyheter*, 1959-5-4
Teddy Brunius, ”Horatius vid liv”, i *Upsala Nya Tidning*, 1960-5-4.

¹²² Önnersfors (1959b), Bendz (1960), Gerhard Bendz ”Satirikern Horatius”, i *Skånska Dagbladet*, 1959-4-6.

¹²³ Ekelöf (1959). C.A. Westholm, ”Från tre årtusenden”, i *Perspektiv* årg. 1959 s.428 ff.

stället ”på det levande i de klassiska dikterna”, och värderar åskådlighet, läsbarhet och poetisk tjusning över fullkomlig riktighet i detaljerna. Med blicken för helhetsintrycken tillerkänns följaktligen poetiska friheter godvilligt, emedan man på köpet får en ”märkligt läslig vers”, en ”ordakonst av färg och must”.¹²⁴ Denna anpassning av Horatius till det moderna har dock från filologiskt håll att se, gått till överdrift. Cervin kan exempelvis beskriva hur Linde oförfärat gått till väga med ”programmatisk ansvarslöshet”, och Önerfors beskriver i *Upsala Nya Tidning* Lindes resultat som ”en karikatyr av poeten och människan Horatius framställningsätt, stil, ton och tankevärld”.¹²⁵ Samstämmigt betonas således Lindes brist på vördnad, finkänslighet och ansvarsmedvetande. Nylander fångar åsikten väl med följande citat:

Det är svårt att se dessa [omredigeringar och tillägg], liksom en del förvanskningar och missförstånd som något annat än en viss vårdslöshet, en brist på respekt för originaltexten som kulturhistorisk dokument. Det har ibland uppenbarligen varit viktigare för Linde att skriva kul och läsvärd poesi än att verkligen tolka och troget återge poeten Horatius.¹²⁶

Lindberg ponerar som sagt förekomsten av en kvarbliven och oantastad nyhumanistisk, historistisk böjelse inom den svenska filologkåren.¹²⁷ En rad iakttagelser i detta sammanhang tycks bekräfta detta konstaterande. Först och främst reageras det häftigt mot allt som saknar direkt motsvarighet i originalet, vilket räknas som ödeläggande och störande stilbrott. Beteckningen ”ohoratiansk” återkommer följaktligen ideligen.¹²⁸ Intressant är det vidare hur Adlerbeths Horatiustolkning av år 1815 och just med nyhumanistisk prägel,¹²⁹ framhävs som ett föredöme, och av Önerfors till och med rekommenderas framför Lindes ”Horatius i narråpa”. Slutligen är det talande hur särskilt Cervin och Önerfors reagerar på Lindes drastiska kriterier för urval och tolkning, som av dem betraktas elitärt, magistralt och i slutändan som uttryck för en förlegad franskklassicistisk moraliserande estetik.¹³⁰ Mot varandra står således uppfattning huruvida man skal förnya traditionen för dess fortlevnad såsom litteratur, eller just bevara traditionen genom att hålla den intakt och oföränderlig såsom litteraturhistoria: ”Vare det sagt ännu en gång: denne översättare

¹²⁴ Folke Isaksson, ”Horatius på nytt”, i *Dagens Nyheter*, 1960-8-31, Tord Bäckström ”Klassiskertolkningar”, i *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning*, 1959-7-17, Edfelt (1959).

¹²⁵ Cervin (1960), respektive Önerfors (1959a).

¹²⁶ Carl Nylander, ”Poeten Horatius”, i *Bonniers Litterära Magasin*, 1960:9, Stockholm.

¹²⁷ Lindberg (1987) s.331.

¹²⁸ Se t.ex. Bendz (1960).

¹²⁹ Lindberg (1987) s.217 se vidare Malmström (1973) s.104 ff. Av vilken det 1956 gavs ut ett urval, se Quintus Horatius Flaccus (1956), *Några Oden och en epod*, övers. G.J. Adlerbeth, Malmö: Allhems förlag.

¹³⁰ Önerfors (1959a), Cervin (1959), Cervin (1960).

opererar bort de konstruktiva element som gör Horatius satirer till konstverk, och han är stolt över sin gärning”.¹³¹

Som det framgått går vågorna högre i debatten om Horatius än i den motsvarande om Catullus. Ett viktigt skäl till detta torde vara just den ovan omvittnade venerationen för Horatius, men ytterligare en grund skönjas bakom följande citat. Bendz resonerar i *Skånska Dagbladet* hur man i Horatius finner det ”latinska språket i dess ädlaste form utan också poetisk och moralisk uppbyggelse” och medan Önerfors i inledningen till sin recension i *Upsala Nya Tidning*, omtalar hur Linde åtagit sig ”en av de svåraste roller, som en översättare av latinsk vitterhet kan beklädas med, Horatiusöversättarens”.¹³² Just svårighetsgraden ska återkomma som slagträ mot Linde, här använt av Bendz: ”[Linde] är nämligen lite nonchalant och slarvig, vilket inte är bra när man skall presentera och representera en medveten stilkonstnär som Horatius”, och fortsätter lite senare ”en dragnig nedåt av stilverdet och en stilistisk ojämnhet och osäkerhet kännetecknar över huvud taget de Lindeska översättningarna.” Den tydligaste marginalisering av Linde som översättare sker emellertid i fåtalet passager där Linde i själva verket beröms.¹³³ Följande tre exempel är belysande i detta avseende. Cervin, Önerfors respektive Nylander är upphovsmännen:

I den mån Linde sysslar med refrängernas [i.e. epodernas] autentiska text lyckas han ibland överraskande bra; kravet är ju här mer fyndighet än uthållighet

Åtskilliga av Horatius epoder erinrar till karaktären om Catullus’ misantropiska poesi, och det är tydligt, att Lindes styrka som översättare gör sig gällande just på detta tämligen begränsade område.

Medan Linde lyckats ofta fint med Catullus, delvis också med Horatius temperamentsfulla epoder och satirer, blir de senare dikterna genom sin avklarnade form, sitt lugn och sin brist på fränhet mindre lämpade för Lindes temperament.¹³⁴

Här kan det vara på sin plats att påminna sig hur många recensenter lyfte fram likheterna mellan Linde och Catullus: den modernistiska andan, frispråkigheten och energin. Med Horatius, och hans alsters höjdpunkt enligt den rådande synen – den allvarsmättade lyriken, förhåller det sig däremot tvärtom. Här ställs i stilkänslans namn krav på tålmod, finkänslighet och expertis, alla egenskaper som enligt överenskommelse fattas Linde. Följaktligen uppnår Linde endast beröm för sina

¹³¹ Cervin (1959). Notera hur det estetiska värdet är en funktion av historisk och vetenskaplig vederhäftighet.

¹³² Bendz (1959), Önerfors (1959a).

¹³³ Bendz (1960).

¹³⁴ Cervin (1959), Önerfors (1959b), Nylander (1960).

översättningar av mer perifera delar av Horatius oeuvre, nämligen där Horatius är mindre lik sig själv och mer lik Catullus och dennes sinnligt präglade yra. Också konventionella kritiker kan, om än med mindre polemisk skärpa, dela vissa av dessa synpunkter: ”odenas rena, lyriska ton, backantisk eller sakral, måste vara mycket svårare att träffa än samtalspoesin i det första och sista horatianska skedet”.¹³⁵

En ofrånkomlig aspekt beträffande recensioner av översättningar, tycks vara jämförelsen med tidigare och andra recensioner. Det har redan noterats hur Adlerbeths då nästan 150 år gamla översättning lyftes fram av Önnerfors, men det är emellertid särskilt Ivar Harries delvisa översättning av Horatius som utgör jämförelsesmaterialet. Denna ingår som bekant i Harries *Poeten Horatius* som tack vare ett nytryck 1959 både var tillgänglig och present i minnet. Överlag faller jämförelsen ut till Harries fördel. Cervin skriver: ”Man tvekar inte att beteckna Ivar Harrie som den vida bättre investeringen”.¹³⁶

Harrie intar överhuvudtaget en intressant position i detta sammanhang. Ty utöver att vara Lindes kollega och konkurrent såsom Horatiustolkare, är han också Lindes recensent och något häpnadsväckande, en ganska välvilligt inställd sådan. I styckena ovan har jag använt mig av en något grovkornig förenkling, i syfte att åskådliggöra skillnaden mellan filologernas respektive övriga recensenters mottagande av Linde. Denna renodling torde dock förtjäna att nyanseras. För givetvis är mottagandet knappast så skarpt uppdelat som jag låter ana, utan innehåller vissa mellanpositioner. *Dagens Nyheter*s Isaksson uttrycker sig således, ”Man beundrar Linde för hans självständiga grepp [att modernisera bryskt], men man kan inte låta bli att tycka att hans självständighet kunde ha varit mindre demonstrativ” medan *Arbetarens* Viveka Heyman efter att ha berömt Lindes lediga och obesvärade arbete som såväl vackert som aktningsvärt, bemärker att ”ideligen måste man hejda sig och tänka ’En sådan rad skulle Horatius själv aldrig ha släppt ifrån sig’.”¹³⁷ Från filologernas håll framkommer försonande tongångar från främst Nylander, men också i *Skånska Dagbladet* erkänner Bendz efter ett längre pedantiskt svep följande:

Åtskilligt annat funnes det att anmärka på, men låt oss inte göra det. Ty översättningen har också många förtjänster och är rolig att läsa. Och man har utbyta av lektüren genom att man kommer antikens människor och levnadsförhållanden nära. Ebbe Linde bör trots allt ha en eloge för att han frejdigt gett oss en modern fullständig – ibland som vi sett mer än fullständig – och njutbar tolkning av Horatius epoder och satirer. Felöversättningarna, stilvridigheterna och nonchalanserna ger den en efemär karaktär, men tills vidare får man hålla tillgodo

¹³⁵ Isaksson (1960).

¹³⁶ Cervin (1960). Se även Isaksson (1960).

¹³⁷ Isaksson (1960), Viveka Heyman ”Horatius epistlar och sista dikter”, i *Arbetaren* 20:e häfte 1960.

med dem får den goda sakens skull – att satirikern Horatius dock blir angenämt tillgänglig för en bredare svensk publik.¹³⁸

Den tydligaste och mest konsekventa mellanposition intar dock Harrie. Redan i samband med Catullustolkningen företräder Harrie en mer försonlig ståndpunkt än sina filologkolleger och poängterar framför fel och brister det lovvärda med Lindes ambition och hans delvis lyckosamma resultat.¹³⁹ I själva verket blir Harrie huvudperson i en schism som tydligt visar hur det inte är karakteristiken av Lindes arbete, utan snarare värderingen av detsamma, som är högst splittrad. Debatten inleds på den andre huvudpersonens, Önnersfors, initiativ, och ska utspela sig i Harries gamla tidning *Expressens* spalter under två veckor sommaren 1962. Anledningen är samma års Lindeöversättning av den spanske nobelpristagaren Jimenéz, som upprört en viss Ernesto Dethorey så till den grad att Linde i en insändare benämns med tillmälet ”språkmarodör”. Önnersfors känner igen sig i kritiken av Linde och hans förfaringssätt. I sitt inlägg beklagar han följaktligen dels hur ”tolkning” blivit ett *carte blanche* för undermålig översättning, dels hur flertalet recensenter försummat sin uppgift att kritisera just detta slag av försämring. I en tid där det latinska språket, och därmed dess bidrag till bildningen, är satt allvarligt under press, lyfter Önnersfors frågan till allmän kulturell angelägenhet. Tydligast framgår det av hans inläggs slutord: ”Hur skall det gå i fortsättningen när det redan nu i viss utsträckning är så att dilettanter ’tolkar’, ignoranter recenserar och en intet ont anande allmänhet läser vad den förmodar vara tolkningar som gör skäl för namnet?”¹⁴⁰

Med sin formulering att ”det snart blott [finns] ett fåtal som förmår kritisk granska tolkningar av antika författare”, torde det ha förvånat Önnersfors att den utbildade filologen Harrie skulle reagera. Kanske särskilt eftersom Önnersfors i inledningen till en kritisk genomgång av Lindes Horatiustolkningar i *Svensk Tidskrift*, baserade sin huvudsakliga poäng på ett citat från just Harries *Poeten Horatius*.¹⁴¹ Det är istället troligt att Önnersfors med epitetet ”ignorant” syftade på någon av de konventionella recensenterna Brunius, Edfelt, Palmlund eller andra, som visat betydligt större uppskattning för och överseende med Linde än Önnersfors själv. Hur som helst blir det Harrie som invänder, och i grund och botten kommer Linde och dennes översättningar till undsättning. Trots att

¹³⁸ Bendz (1959).

¹³⁹ Harrie (1958).

¹⁴⁰ Ernesto Dethorey ”Språkmarodör Linde”, i *Expressen*, 1962-7-17, och Alf Önnersfors ”En fråga till Ebbe Linde: Vad är en tolkning?”, i *Expressen*, 1962-7-24.

¹⁴¹ Harrie ponerar i en central passage hur Horatius förblir fullödig och omisskännlig, eftersom han varken är vulgaris (sv. ung. allmännelig, osjälvständig) eller obscurus (sv. ung. dunkel, oklar). Som Önnersfors ser det blir emellertid Horatius just detta i Lindes ”förvanskning”. Se Önnersfors (1959b).

Linde fallit offer för motstridande ambitioner (bevara versmått, vara tonen trogen samt modernisera antik dikt) ”[är] hans tolkningar av Catullus och av Horatius verskåserier, de mest levande, de mest initierande, och – med alla slarvfelen – de trognaste vi har (för Horatius lyrik kunde han inte finna den rätta stilträffningen).”¹⁴²

Fastän de positiva kvalitéerna vid Lindes tolkningar kanske inte, ej heller enligt Harrie, överträffar de negativa, är han ändå mån om att betona konstruktiva element framför att rätta till samtliga brister och missförstånd. Det är i grunden anmärkningsvärt hur Harrie överlag förhåller sig i direkt motsats till sina filologkollegor beträffande de tre ovannämnda diskurserna. Harrie hyllar Linde just för att vara en amatör; de pedagogiska och subjektiva inslagen ses snarare som populärvetenskapliga fördelar än som vetenskapliga nackdelar; de latinska skalderna och deras alster betonas inte främst som historiska objekt utan just såsom levande litteratur.¹⁴³ Klarast kommer Harries inställning till uttryck med följande: ”Ebbe Lindes klassikeröversättningar är inte okynne av en modern ignorant. De är, med alla sina fel, ett sista vittnesbörd från en stor och utdöende klassisk tradition.”¹⁴⁴

Harries delvisa försvar av Linde med hänsyftning på hans verksamma klassiska bildning, imponerar dock inte på Önerfors, som i sitt gensvar, försåvitt han inte skärper sin argumentation, står idogt fast vid sin ståndpunkt. ”Visst är det stort och vackert med kärleken till den klassiska bildningstraditionen. Men med blotta entusiasmen kan man inte tolka en av antikens mer svårtillgängliga poeter.” Det är i synnerhet två poänger Önerfors vill betona gentemot Harrie. Dels den avgörande skillnaden mellan expertis och dilettantism, dels Horatius komplexitet och renommé. Det är enligt Önerfors en plikt för den sakkunniga recensenten, vilket i fråga om romerska skaldar betyder latinisten, att ”varna för vantolkningar”. Synnerlig betydelse får detta givetvis när det gäller centrala delar av bildningstraditionen, och Horatius är förvisso enligt Önerfors ”något av en helig text”.¹⁴⁵ Följaktligen är det naturligt att man ”blir bestört över att finna Horatius till avsevärda delar förvrängd och häpnar över att en vanställande tolkning höjs till skyarna av somliga ’kritiker’.”¹⁴⁶

Önerfors mycket åskådliga betoning av den filologiska professionen och Horatius kulturarvsmässiga prestige resulterar i minst lika åskådliga invändningar från Harries sida: ”En hel del sådant [i.e. fel och brister] kan plockas samman, dock inte, tycker jag, så att det stör

¹⁴² Ivar Harrie ”Får en ignorant begära ordet?”, i *Expressen*, 1962-7-26.

¹⁴³ Harrie (1958), och Ivar Harrie ”I Forumbiblioteket i dag: Horatius, varaktigare än kopparn”, i *Expressen*, 1963-2-6.

¹⁴⁴ Harrie (1962).

¹⁴⁵ Önerfors fullföljer analogin genom att jämföra Linde Horatius med den samtida ”slangöversättning” av Markusevangeliet ombesörjt av pastorn Eric Grönlund. Se Önerfors (1962a).

¹⁴⁶ Önerfors (1962a) och Alf Önerfors, ”Linde förvränger”, i *Expressen*, 1962-8-4.

helhetsintrycket av en klassiskt bildad diktares kongeniala återdikning”. Och vad latinisten Önnerfors betraktar som ett överflöd av ödeläggande tillägg och omredigeringar finner Harrie det ”snarast vara en bragd av [Lindes] ordfyndighet” att han inte gjort mer dylikt. Mot Önnerfors påstående att ”Catullus [inte är] svår att förstå. Men Horatius har varit för krånglig för hr Linde” framför Harrie tvärtemot att Catullus ”i sina svåra stycken hör till det svåraste som finns”, liksom han också vederlägger Lindes oförmåga att förstå Horatius. Allt som allt kokar det ned till följande slutgiltiga omdöme: ”[Linde] har lyckats med det otroligt svåra att göra ledig horatiansk konversationsvers av svenska hexametrar. Detta är något att tacka för. Att denna diktare misslyckas med den stora lyriken (Både Catullus och Horatius) är en annan historia som tal att ytterligare tänka på.”¹⁴⁷

Betydelsen av att helhetsintrycket av utvalda delar något så när träffar både ton och tanke samtidigt som den litterära formen bibehålls, överskuggar alltså iakttagelsen att ingen fullkomlig perfekt översättning föreligger. Hänsynen till samtiden, dess möjlighet att på svenska ta del av Horatius – om ”blott” det gäller hans verskåserier – är så väsentlig, att hänsynen till Horatius alsters enhet och fullkomlighet får ge vika. Således tycks Harrie i högre grad än sina filologkollegor kunna tillsluta sig Lindes utgångspunkt ”att översatt dikt alltid är en orimlighet” och vidare hans avsikt att tolkningar i motsats till originaltexter inte är skapade för evigheten, utan gäller för en viss tid och en bestämd plats.

Dryga halvåret efter denna debatt, dvs. i början av 1963, skulle den sista Horatiusvolymen komma ut. Den skulle, som redan antytts, få ett något glesare mottagande, och inom ramen för mitt tidningsurval recenserar den enbart tre gånger. Ett överraskande litet antal emedan den sista volymen just innehåller Horatius mest välkända och, som vi sett, högst uppskattade alster, nämligen tre första böcker av oden. Harrie, som recenserat de två tidigare Horatius volymerna i radio, presenterar nu åter sin kritik i *Expressens* spalter. Hans omdömen och värderingar har inte ändrats i större mån, och följande passage torde vara representativ för Harries ståndpunkt överhuvud. Han ställer sig frågan hur Linde lyckats och svarar:

Det är lätt och billigt att svara inte alls. Hans egen poetiska stil är helt annorlunda, och om mycket i Horatiusforskningen är han illa underrättad eller inte underrättad alls. [...] I varje fall – allt sådant är faktiskt oväsentligheter. Det väsentliga – och det märkliga – är att nutidspoeten Ebbe Linde är unik genom sin självfallna intimitet med poeten Horatius.¹⁴⁸

¹⁴⁷ Harrie (1962a), Harrie (1962b), respektive Önnerfors (1962a).

¹⁴⁸ Harrie (1963).

I själva verket lär Harries medelväg ha fått allmänt genomslag. I sin annars positiva recension är *Aftonbladets* kritiker Karl Vennberg mån om att betona hur den ”vällovlige lideska friheten har övergått i självsvald” och ej heller vill han ”påstå att Ebbe Linde överträffar Ivar Harrie. Tvärtom föresvävar det [honom] att just Linde och Harrie tillsammans skulle ha kunnat åstadkomma den mönstergilla, den i alla avseenden oangripliga översättningen.” Ty Linde må ha hittat de rätta orden, men tangerar inte såsom Harrie Horatius ton.¹⁴⁹ Vennberg ska sedermera skriva ett par essäer om romersk litteratur där Lindes verk på liknande vis omtalas i välvilliga ordalag pga. sin friskhet och läsbarhet, men också för sin imprecision och bristande koncentration.¹⁵⁰

Även hos den tidigare inte litet kritiske Cervin kan en förändring mot en mindre kompromisslös och mer skonsam ton iakttas. Följande två utlåtanden tyder nämligen på att Cervin accepterat idén om en tids- och platsbunden tolkning som först och främst uppfyller ett litterärt syfte. Med ett par reservationer ter sig ”Ebbe Lindes principdeklaration [både] respektabel och sympatisk” och ”med tiden kommer nog hans Horatiustolkning att bli föremål för litteraturhistorisk uppmärksamhet”.¹⁵¹ En anbefallning stilhistorikern Sten Malmström kan sägas ha följt; i Lindes tolkningar ser han en exemplarisk avspeglning av modernismens estetik. Malmström noterar bl.a. expressiviteten, konkretionen, uppfinningsrikedomen, vardagsspråk, djärvhet och spontanitet och slutligen givetvis stilbrotten.¹⁵²

Överhuvud står sig karakteristiken av Lindes verk in i eftertiden, medan däremot värderingarna därav naturligt nog blir nyktrare och mindre polemiska. Värt att notera är emellertid hur Lindes tolkningar helt och alldeles förbigås i den nära samtidens sammanställningar av textantologier med romersk litteratur och poesi avsedda för undervisningsbruk. Istället är det främst Harries delvisa översättningar eller de bedagade Risbergs och Sjöbloms som fasthåller sin position.¹⁵³ Ett sista eko från Önerfors håll tycks ljuda från grecisten Sture Linnér i hans detaljgranskande och väldigt stränga genomgång av en tolkning från Lindes hand av Platons *Gästabud* och Xenofons *En fest hos Kallias* och *Minnen av Sokrates*. Linnér ska emellertid och häpnadsväckande nog vända sin argumentation på huvudet i sin sammanfattning. Ersätts Sokrates, med Horatius eller en annan valfri företrädare för den klassiska traditionen, sätter nämligen Linnér

¹⁴⁹ Karl Vennberg, ”Horatius som vår samtida”, i *Aftonbladet*, 1963-2-5.

¹⁵⁰ Utöver Vennberg (1973), dessutom Karl Vennberg (1987), ”Den oöversättbare Catullus”, i *På mitt samvete: Recensioner, essäer och tidskritik från 5 decennier*, Karl Vennberg, Stockholm: Författerförlaget.

¹⁵¹ Dock medföljer förhoppningen ”att ungdomen [visar] sig mogen att reda ut den förvirrande stilblandningen hos Ebbe Linde”. Gert Cervin, ”Horatius Travestitus”, i *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*, 1963-6-24.

¹⁵² Det är just Malmströms poäng pga. deras antal utgör Horatiusöversättningar ett förträffligt material för att jämföra den litterära stilens växlingar. Se Malmström (1973).

¹⁵³ Se Axelsson (1962), Karlsson (2002) och Sjövall et alia (1978).

med stor precision fingret inte bara på det problematiska hos Lindes verk utan även på dess främsta förmån: ”Ebbe Linde har gjort oss en stor tjänst då han med sina senaste översättningar lockat oss fundera kring de många frågor som Sokrates lämnade efter sig obesvarade och som så nära berör allas vårt sätt att tänka och handla”.¹⁵⁴

Sammanfattning och slutord

Ebbe Lindes tolkningar är tveklöst självsvåldiga, godtyckliga och ovederhäftiga, men samtidigt är de lika tveklöst vitala, fyndiga och slagkraftiga. Lindes modernistkollega och välvillige recensent Gunnar Ekelöf bemärker: ”Att översätta lyrik är alltid att kompromissa: något går alltid förlorat. Tidigare översättare kompromissade ju på sitt konventionella sätt”. Den ökänt auktoritetstrogne Linde gjorde en kompromiss med just detta ”konventionella”. Däremot kompromissade han inte med sin pedagogiska lidelse, med sitt dynamiska förhållningsätt till traditionen eller med sin syn på klassikernas fortsatta relevans. Med provokationens kraft och sin ”oppositionella vetgirighet”,¹⁵⁵ försökte Linde skapa en levande, underhållande och tillgänglig Horatius som skulle förmå tjusa hittills oinvidga. Härmed står tolkningarna som en motbild, i uppenbar opposition till den etablerade, idealiserade och konservativa Horatius, som t.ex. Staaff och Norberg framhöll.

Lindes arbete blev gnistan till en diskussion om graden av transformation antikens företrädare ska tåla för att förbli aktuella för en nutida, och allt mindre klassiskt bildad, publik.

Överlag har det kunnat skönjas ett mönster i denna debatt där Horatius från filologiskt håll framställs som ett exklusivt och avancerad studieobjekt, och där i synnerhet de lyriska dikterna skyddas ihärdigt. Ytterligare betonas behovet av ansvar, tålmod, precision samt traditionsvördnad med eftertryck. Alltså allt som allt en Horatius påtagligt anpassad till filologernas kynne och ideal. Detta resulterar följaktligen i att Lindes tolkningar måste förkastas, som också sker. Från annat håll i debatten låter det som visat ganska annorlunda. Det uttrycks huvudsakligen sympati med Lindes förehavande men ändå också en måttlig kritik av utförandet.

Här nedan ska jag knyta ett par kommentarer till Ivar Harrie, en person som i flera av studiens avseenden har visat sig utgöra en intresseväckande figur. Och i ljuset av vilken det ges möjlighet att knyta an till i sammanhanget angelägna idéhistoriska linjer. I själva verket tycks Lindes tolkningar tillkomna i Harries efterföljd. Åtskilliga tendenser manifesta i Harries omtalade Horatiusbiografi

¹⁵⁴ Sture Linnér, (1986), ”Ebbe Linde och Sokrates”, i *Horisont: organ för Svenska Österbottens litteraturförening* 1968:4, Vasa.

¹⁵⁵ Den signifikanta beteckningen är Granqvists. Se Granqvist (2010).

tycks således ha radikaliserats av Linde. Detta gäller i avseende på både moderniseringen och det lidelsefullt populariserande syftet. Viktigt att nämna är även hur Harrie i samarbete med Hjalmar Gullberg år 1928 respektive 1932, åstadkommit hyllade men likaledes kontroversiellt moderna översättningar av Aristofanes klassiska komedier *Fåglarna* och *Lysistrate*.¹⁵⁶

Denna affinitet förklarar Harries beskrivna mellanposition i debatten om Linde. Företrädande en sorts medlande roll lyckades Harrie nyansera mellan en traditionalistisk respektive kulturprogressiv opinion.¹⁵⁷ Ty samtidigt som Harrie underhöll en rejäl kritik i filologisk avseende, engagerade han sig klarast i förmån för Linde och dennes avsikt, som gensvar på Önerfors ganska häftiga polemik. Akademiledamoten Jesper Svenbro betonar i sin minnesteckning över Harrie just en generell böjelse att göra ”front åt bägge hållen”, dvs. inte entydigt bekänna sig till den ena ståndpunkt i en tvistefråga, utan snarare söker nyansera mellan det diametralt motsatta.¹⁵⁸ Medan Harrie i fallet härovan såg sig tvungen att nästintill försvara traditionsförnyandet, skulle han under samma antal år, utan framgång försöka värna traditionens egentliga källa: skolans latinundervisning. Denna ”latinstrid”, förd i bl.a. *Dagens Nyheter* med Olof Lagercrantz som drivande kraft, skulle tränga latinet ännu längre tillbaka i det nya gymnasiet av 1964. Det gamla gymnasiets latinlinje ersattes nämligen av en humanistisk linje, där latinet inte ens gällde som obligatoriskt ämne.¹⁵⁹ Det av Adolf Hedin år 1883 inledda uppror med ”latin-herreväldet” hade härmed definitivt slutförts.

Men medan exempelvis Önerfors snarast betraktar Lindes bristfälliga Horatiustolkningar som symptomatisk för latinets och därmed den klassiska bildningens förfall, fortsätter Harrie att ”göra front åt bägge hållen”. Lindes tolkningar, otraditionella och modernistiska som de må vara, är just en sådan litterär och kulturell tillgång, vars fortsatta flöde skulle strypas med den äskade gymnasiereformen. Varvid också till slut den klassiska tradition, ständigt förnyad och återaktualiserad genom om- och nytolkningar, skulle dö ut. Den intensiva venerationen för klassikern Horatius Linde enligt Harrie kongenialt ger uttryck för, förutsätter i själva verket en tidig och grundläggande införing i både dennes språk och kultur, varur ett livslångt intresse kan växa.¹⁶⁰

¹⁵⁶ Två översättningar t.ex. Ekelöf jämför Lindes arbeten med. Se i övrigt Jesper Svenbro (2011), *Ivar Harrie. Minnesteckning*, Stockholm: Svenska Akademien, s.1-6, samt Kristoffer Holt (2008), *Publicisten Ivar Harrie*, Stockholm: Karlssons förlag, s. 31.

¹⁵⁷ En position som rammes av Holts skenbara oxymoron ”bildningsaristokrat med kulturradikalt förtecken”. Holt (2008) s.134.

¹⁵⁸ Svenbro (2011), s.10 ff.

¹⁵⁹ Svenbro (2011), s.28-33. Se även NE-uppslag: ”Gymnasium”.

¹⁶⁰ Harrie (1958, 1962a, 1962b, 1963). Se även Svenbro (2011), s.29 f. och Holt (2008) s.163 ff.

Med Lindes ord: ”För det man försummar att förvärva, väl inte av klassikerkunskap, men av kärlek till klassikerna före tjugo års ålder, det tror jag aldrig gå att ta igen”.¹⁶¹

Appendix

Quintus Horatius Flaccus föddes år 65 f.Kr. och dog 8 f.Kr., som son till en frigiven slav. Horatius litterära debut brukar man hänföra till någon gång mellan år 35 och 33 då hans första bok av satirer gavs ut. Fram till sin död presenterade Horatius med ett par års mellanrum ytterligare sju verk. År 30 utkommer således hans epoder och den andra boken av satirer, år 23 hans tre första böcker av oden, år 20 hans (vers)brev eller epistlar, år 17 uppföras hans s.k. *carmen seculare* (sv. sekelsång) som officiell hymn vid högtidligheten av Augustus definitiva maktövertagande; vidare utkom år 13 den fjärde och sista boken av oden. Slutligen finns ytterligare tre epistlar, däribland brevet till Pisonerna bättre känt som *ars poetica*, som alla tros vara skrivna mellan år 19 och 13, men som man inte kunnat fastslå utgivningstidpunkten för.¹⁶²

Horatius alster kännetecknas av variation, både vad angår form och innehåll. Från satirernas och epistlarnas lätt humoristiska – ibland också självironiska – men ändå moraliserande ton, rör sig Horatius i epoderna med öppet smädande avsikter och odena i typiska lyriska stämningar centrerade kring vänskap, naturen och pokulerandet, ofta i komplicerade grekiska versmått som inte tidigare använts på latinet. Emellertid förmår Horatius också att i sin samling av oden infläta ett betydande antal ideologiska och panegyriska dikter. Här syftas det såklart på de s.k. *romarodena*, som hyllar Augustus som Roms räddare.¹⁶³

Som grundton genom huvudparten av Horatius alster genljuder en epikureisk livsåskådning. Åter och åter framhävs således sorglösheten som ideal, och den måttfulla lustuppfyllnad som vägen dit. Även om Horatius redan tidigt knyts till den högt uppsatta välgöraren av litteratur Maecenas krets av framstående skalder, och allt mer framstår som kejsar Augustus officiella hovpoet, överger han aldrig sin hänförelse för det kärva men ändå fridfulla och njutbara lantlivet. Horatius ser i Augustus kraften som återigen kan förverkliga detta rustika ideal som moralisk norm för det romerska folket.¹⁶⁴

¹⁶¹ Linde (1967), s.80.

¹⁶² Conte (1999), s.292 f.

¹⁶³ Se Conte (1999).

¹⁶⁴ Conte (1999), s.306 ff.

Litteraturförteckning

Litteratur:

- Adolfsson, Petra (red.) (2001), *"Jag gnor med pottor och kärll som Martha men du är som Maria-": brev mellan Ebbe Linde och Harry Martinson*, Göteborg: Ebbe Linde sällskapet.
- Algulin, Ingemar (1986), *Nyklassicism som litterär tradition*, Partille: Paul Åströms förlag.
- Andersen, Vilhelm (1939-51), *Horats*, Köpenhamn: Gyldendal.
- Aspenström, Werner (1945), "I väntan på dikter IV (En Ebbe Linde-översikt)", i *40-tal* 1945:4, Stockholm.
- Axelsson, Sture (red.) (1962), *Romersk poesi i original med svensk tolkning*, Stockholm: Natur och Kultur.
- Catullus, Gajus Valerius (1958), *Dikter. Svensk tolkning med inledning och förklaringar*, övers. Ebbe Linde, Stockholm: Forum.
- Conte, Gian Biagio (2009), *Latin Literature. A History*, Baltimore: The John Hopkins University Press.
- Bergen, Eskil (1945), *Clarté, Poeter och politiker*, Stockholm: Nordstedts.
- Brunius, Teddy (1945), "Ebbe Linde i påskveckan", i *40-tal* 1945:4, Stockholm.
- Brunius, Teddy (1955), *Ord och övertygelser*, Stockholm: Natur och Kultur.
- Böök, Fredrik, Hallström, Per & Lamm, Martin(reds.) (1929), *Världslitteraturen. De stora mästerverken. Romersk poesi. Catullus, Vergilius, Horatius, Tibullus, Propertius, Ovidius, Juvenalis, Martialis*, Stockholm: Bonniers.
- Davis, Gregson (2010) (red.), *A Companion to Horace*, Malden, Mass.: Wiley-Blackwell.
- Forsström, Axel (1937), "Horatius i Sverige", i *Ord & Bild*, Stockholm.
- Granqvist, Raoul J. (2003), "A Postcolonial Grammar of Translation. Chinua Achebe's Things Fall Apart as a Metonymic Text", i *The Creative Circle: Artist, Critic, Translator*, reds. Angelina Overvold, Richard Priebe & Louis Tremaine, Trenton: Africa World Press.
- Granqvist, Raoul J. (2010), "Ebbe Linde som översättare", i *Nya Argus* 2010:6, Åbo.
- Hansson, Jonas (1999), *Humanismens kris. Bildningsideal och kulturkritik i Sverige 1848-1933*, Stockholm/Stehag: Brutus Östlings förlag Symposion.
- Hardwick, Lorna (2000), *Translating words, translating cultures*, London: Duckworth.
- Hardwick, Lorna & Stray, Christopher (reds.) (2008), *A Companion to Classical Receptions*, Malden, Mass.: Blackwell Publishing.

- Harrie, Ivar (1959, [1936]), *Poeten Horatius*, Stockholm: Forum.
- Harrison, Stephen (red.) (2007), *The Cambridge Companion to Horace*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Helgeson, Paulina (red.) (2001), ” – inte slocknar bokstäverna blott man blåser på dem”: breven mellan Ebbe Linde och Elmer Diktonius, Göteborg: Ebbe Linde sällskapet.
- Helgeson, Paulina (red.) (2002), *Ebbe Linde om teater*, Göteborg: Ebbe Linde sällskapet.
- Hemingway, Ernest (1944), *Klockan klämtar för dig*, övers. Thorsten Jonsson, Stockholm: Forum.
- Holt, Kristoffer (2008), *Publicisten Ivar Harrie*, Stockholm: Carlssons förlag.
- Horatius Flaccus, Quintus (1956), *Några oden och en epod*, övers. G.J. Adlerbeth, Malmö: Allhems förlag.
- Horatius Flaccus, Quintus (1959), *Satirer och epoder. Svensk tolkning med inledning och förklaringar*, övers. Ebbe Linde, Stockholm: Forum.
- Horatius Flaccus, Quintus (1960), *Epistlar och sista dikter. Svensk tolkning med inledning och förklaringar*, övers. Ebbe Linde, Stockholm: Forum.
- Horatius Flaccus, Quintus (1963), *Oden I-III. Svensk tolkning med inledning och förklaringar*, övers. Ebbe Linde, Stockholm: Forum.
- Julén, Björn (1983), ”’Storkungens lejonjakt’: om koordinaten Ebbe Linde – Arnold Ljungdal”, i *Tidskrift för litteraturvetenskap* 1983:4, Lund.
- Julén, Björn (1993), ”Mycket mörk och med stora ögon”, i *Parnass* 1993:2, Stockholm.
- Kallendorf, Craig W. (red.) (2010), *A Companion to Classical Tradition*, Malden, Mass.: Wiley-Blackwell.
- Karlsson, Gustav (red.) (2002 [1961]), *Litteraturens klassiker. Romersk litteratur. Dikter och prosa*, Stockholm: Pan.
- Kleberg, Lars (red.) (1998), *Med andra ord. Texter om litterär översättning*, Stockholm: Natur och Kultur.
- Lindberg, Bo (1987), *Humanism och vetenskap. Den klassiska filologin i Sverige från 1800-talets början till andra världskriget*, Grillby: Lärdomshistoriska samf.
- Linde, Ebbe (1959), ”Att vara Clartéist”, i *Vintergatan 1959*, red. Sven Barthel, Stockholm: Nordstedts.
- Linde, Ebbe (1962), ”När jag var tjugoett: 1918”, i *Vintergatan 1962*, red. Sven Barthel, Stockholm: Norstedts.
- Linde, Ebbe (1967), ”Mina klassiker”, i *Böckernas värld* 1967:5/6, Stockholm.

- Linde, Ebbe (1969), *Dagboksålder. En antiroman*, Stockholm: Bonniers.
- Linde, Ebbe (1976), *Inre memoarer. Retrospektivt*, Göteborg: Zindermans.
- Linnér, Sture (1986), ”Ebbe Linde och Sokrates”, i *Horisont: organ för Svenska Österbottens litteraturförening* 1968:4, Vasa.
- Löfstedt, Einar (1956), *Romare*, Stockholm: Nordstedts.
- Lönnroth, Lars, Delblanc, Sven & Göransson, Sverker (reds.) (1999). *Den svenska litteraturen. 3, Från modernism till massmedial marknad: 1920-1995*. Stockholm: Bonniers.
- Malmström, Sten (1973), *Horatiusöversättningar som stilspegel*, i *Den levande antiken*, reds. Birger Bergh et alia, Stockholm: Bokförlaget Prisma,
- Monié, Karin (2008), *Ord som himlen når. Carl August Hagberg: en levnadsteckning*, Stockholm: Atlantis.
- Nerman, Ture (1962), *Clarté. En studie i studentpolitik*, Stockholm: Natur och Kultur.
- Norberg, Dag (1945), *Horatius sista lyriska diktning*, Stockholm: Nordstedts.
- Schück, Henrik (red.) (1902), *Världslitteraturen i urval och översättning. Del I Antiken*, Stockholm: Gebbers.
- Sjövall, Harald, Wistrand Erik & Bendz, Gerhard (reds.) (1978 [1968]), *Latinsk poesi i urval. 2:a* förkortade uppl., Lund: Liber Läromedel.
- Staaft, Erik (1947), *Quintus Horatius Flaccus' liv och diktning*. Stockholm: Fritzes Förlag.
- Svenbro, Jesper (2011), *Ivar Harrie. Minnesteckning.*, Stockholm: Svenska Akademien.
- Svenska män och kvinnor: biografisk uppslagsbok* (1942-1955), Stockholm: Bonniers.
- Svenskt litteraturllexikon* (1970), 2:a utv. uppl., Lund: Gleerups.
- Vennberg, Karl (1973), ”Levnadsstämningen hos Horatius”, i *Den levande antiken*, Birger Bergh et alia (reds.), Stockholm: Bokförlaget Prisma.
- Vennberg, Karl (1987), ”Den översättbare Catullus”, i *På mitt samvete: Recensioner, essäer och tidskritik från 5 decennier*, Karl Vennberg, Stockholm: Författerförlaget.
- Åström, Paul (1992), *Gunnar Ekelöf och antiken*, Partille: Paul Åströms förlag.
- Werin, Algot, Bendz, Gerhard & Nordström, Vitalis (1958), *Erland Lagerlöf. Homerosöversättaren*, Lund: Gleerups.
- Zilliacus, Emil (1953), *Vid brasan med Horatius*, Stockholm: Almqvist & Wicksell.
- Nationalencyklopedin på nätet: <http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se>

Sökord: (förutom samtliga av Lindes recensenter), Clarté, Ivar Harrie, Juan Ramón Jiménez, gymnasium, Ebbe Linde, Frederic Mistral, nyantik, nyhumanism, nyklassicism, utbildningspolitik.

Urval av dagstidnings- och tidskriftsartiklar

- Bendz, Gerhard, ”Att översätta Horatius”, i *Svenska Dagbladet*, 1960-3-18.
- Bendz, Gerhard, ”Euripides och Catullus på svenska”, i *Svenska Dagbladet*, 1958-3-20.
- Bendz, Gerhard, ”Satirikern Horatius”, i *Skånska Dagbladet*, 1959-4-6.
- Björild, Sten, ”Böcker och författare. Hundra och en volym”, i *Göteborgs-posten*, 1958-4-15.
- Brunius, Teddy, ”Horatius vid liv”, i *Upsala Nya Tidning*, 1960-5-4.
- Bäckström, Tord, ”Klassiskertolkningar”, i *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning*, 1959-7-17.
- Cervin, Gert, ”Andra resan Horatius”, i *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*, 1960-12-9.
- Cervin, Gert, ”Catullus, kärleken och Linde”, i *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*, 1958-6-8.
- Cervin, Gert, ”Horatius Travestitus”, i *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*, 1963-6-24.
- Cervin, Gert, ”På jakt efter Horatius”, i *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*, 1959-4-4.
- Dethorey, Ernesto, ”Språkmarodör Linde”, i *Expressen*, 1962-7-17.
- Edfelt, Johannes, ”Nya Horatiustolkningar”, i *Dagens Nyheter*, 1959-5-4.
- Ekelöf, Gunnar, ”Ebbe Lindes klassiska giv”, i *Bonniers litterära magasin* 1959:6, Stockholm.
- Harrie, Ivar, ”Får en ignorant begära ordet?”, i *Expressen*, 1962-7-26.
- Harrie, Ivar, ”I Forumbiblioteket i dag: Horatius, varaktigare än kopparn”, i *Expressen*, 1963-2-6.
- Harrie, Ivar, ”Kongenial återdiktning”, i *Expressen*, 1962-8-4.
- Harrie, Ivar, ”Två modernistpoeter möts: Ebbe Linde och Catullus. Fula orda kan de båda”, i *Expressen*, 1958-3-15.
- Heyman, Viveka, ”Horatius epistlar och sista dikter”, i *Arbetaren* 20:e häfte 1960.
- Heyman, Viveka, ”Villon och Catullus”, i *Arbetaren* 19:e häfte 1958.
- Holmqvist, Bengt, ”Catullus och Villon”, i *Dagens Nyheter*, 1958-4-30.
- Isaksson, Folke, ”Horatius på nytt”, i *Dagens Nyheter*, 1960-8-31.
- Nylander, Carl, ”Poeten Horatius”, i *Bonniers Litterära Magasin*, 1960:9, Stockholm.
- Palmlund, Evald, ”Horatius och Tegnér”, i *Kvällsposten*, 1960-3-10.
- Roos, Alarik, ”Revolt, lättsinne, extas”, i *Stockholms-tidningen*, 1958-3-15.
- Sjögren, Henrik, ”Milstolpe rundas med Heine och Catullus. Forum fyller luckor”, i *Kvällsposten*, 1958-3-20.
- Svanberg, Victor, ”Kåsören och hans slav”, i *Stockholms-tidningen*, 1959-4-29.

Vennberg, Karl, "Horatius som vår samtida", i *Aftonbladet*, 1963-2-5.

Westholm, C.A., "Från Iliaden till änglauppror. Ett klassikersvep", i *Perspektiv: tidskrift för kulturdebatt*, årg. 1958 s.297 ff.

Westholm, C.A., "Från tre årtusenden", i *Perspektiv: tidskrift för kulturdebatt*, årg. 1959 s.428 ff.

Önnerfors, Alf, "Ebbe Lindes Horatiustolkning", i *Svensk Tidskrift* 1959:5-6, Uppsala.

Önnerfors, Alf, "En fråga till Ebbe Linde: Vad är en tolkning?", i *Expressen*, 1962-7-24.

Önnerfors, Alf, "Horatius i narrkåpa", i *Upsala Nya Tidning*, 1959-3-24.

Önnerfors, Alf, "Latinet i en Mölna-elegi", i *Dagens Nyheter*, 1960-11-9.

Önnerfors, Alf, "Linde förvränger", i *Expressen*, 1962-8-4.